

ԳՐԱԴԱՐԱՆ

ՀԱՅ. ՏՊԱԳՐՈՆՐԵԱՆ

400

Լ

ՏԱՌԵՐԻ ԳԻՆՏԻ

1500

աճեայ

յՕԲԵՆԵԱՆԻ

յԻՆԱՏԱԿԻՆ

№ 3

Երաս. Բժ. Ա. Բուրգուլեանի.

== ԳՕՐԻԼԼԱ ==

ԵՐ ԻՐԻԲԵ

ՍԳՂ ԺԳՊԿՊՏՄԸ

ԳՕՐԻԼԼԱ

ԵՐ ՈՒՐԻՑ

ՊԱՏՄԻԱԾԲՆԵՐ

1. Գօրիլլա.
2. Պատկերը.
3. Կապոյտ քարայրի լեզենդան.
4. Ինքնօգնութիւն.
5. Հայելիներից տանջւելը.
6. Արևի որդիքը.
7. Կենդանի թաղարդ.
8. Զրհորի գաղանիքը.
9. Կենդանի թաղածներ.
10. Արդարադատութիւնը յանցագործութեան տեղում.
11. Ապացոյց.
12. Անկոչ հիւրեր.
13. Միտեր Բենդերբիի արկարը.
14. Սողոմոնի դատաստանը.
15. Անհաւատների արդարամտութիւնը.
16. Կնիքի պահապանը:

Թ Ի Ճ Լ Ի Ա

Տպարան „ԿՈՒԼՏՈՒՐՍ“ ԸՆԿ., Բարոնսկայաճ'վող., 14.

1913

Գ Օ Ր Ի Լ Լ Ա

(Քօրէնայլից)

Ապրում էի Անգլիայի արևմտեան փոքրիկ քաղաքներից մէկում: Յաճախ էի յիշում անցեալ երիտասարդական կեանքս:

Մի անգամ, բոլորովին անսպասելի, սենեակս մտաւ մի կարճիկ մարդ. դժարութեամբ ճանաչեցի, որ դա իմ ամենազաւրնկերն էր, Պիտերկինը, որի հետ երջանիկ օրեր էի անցկացրել Սաղաղ ուղիանոսի կօրալեան կղզիների վրայ:

Մի քանի տարի էր, որ իրար չէինք տեսել. ընկերս խիստ փոխւել էր:

Նա բազմադիմի կեանք էր անցկացրել. տեսել ու կրել էր շատ բան այդ տարիներում, մասնակցել էր շինացիների քաֆրների գէմ մղած կռիւներում, փղորսի էր գնացել, փղեր որսացել:

Այժմ, երբ հանդիպեցինք, Պիտերկինը համոզեց ինձ, գնալ որսի, գօրիլա բռնելու:

Գօրիլան կապիկներից ամենախոշորն է. ապրում է արևմտեան Աֆրիկայում, շատ կատաղի է և շատ էլ նման մարդու:

Այն օրից, երբ հեռացել էինք Անգլիայից, անցել էր արդէն վեց շաբաթ, և մենք գտնուում էինք Աֆրիկայի խորքում, խափշիկների թագաւորութեան սահմանում:

Սևամորթերի թագաւորը, Ջամբէեան, շատ ուրախ ընդունեց մեզ, որովհետև նրան ծխախոտ էինք նւիրել, և տւեց մեզ մի առաջնորդ, որ գիտէր, թէ որտեղ են ապրում կապիկները:

Երկար ժամանակ չէինք կարողանում գօրիլլայի հետք գտնել. երկու շաբաթ փնտրելուց յետոյ, վերջապէս բախտը ժպտաց մեզ. գետափի սղմոտ յանջին տեսանք կապիկի հետք: Առաջ գնացինք նեղ կաժանով և պարզ տեսանք գօրիլլային:

Մեր առաջնորդը բարձրահասակ էր, իսկ կապիկը նրանից էլ բարձր էր իր գլխովը: Կապիկի բարկութիւնն ցայտոյ աչքերը, բաց բերանը գիշատիչ ատամներով՝ նրա անճոռնի զնչին տալիս էին ստատանայի կերպարանք:

Պիտերկինը անսխալ նշանաձիգ էր. հէնց առաջին զնդակով ջարդեց գօրիլլայի թևը: Կապիկը անասելի ճիչ հանեց. այդպէս կարող էր ճշալ միայն կէս-ասուէն կէս-անասուէն արարածը: Շուտով նրան վերջ տւինք:

Երեք օր շարունակ օրական սպանում էինք հինգ կապիկ: Իննը շաբաթից յետոյ մենք հեռացանք գօրիլլաների երկրից, Աֆրիկայի անտառներից, որ զարմացրել էին մեզ իրանց տարօրինակ երևոյթներով:

Վիթխարի, միմեանց հիւսւած ծառերը, որ զով ստւերններ էին տալիս, քաշում էին մեզ դէպի իրենց, բայց հետեւեալ դէպքերը ստիպեցին մեզ թողնել այդ անտառները:

Մի անգամ հանդիպեցինք անսովոր մեծութեամբ գօրիլայի մի հետքի. հէնց այդտեղ էլ թփերի տակից դուրս թռաւ գօրիլան: Խիտ թփերը ծածկել էին մեր աչքից այն մարդուն, որ անվրէպ խփեց գօրիլային: Գօրիլան անշնչացած ընկաւ մեզանից երկու քայլ հեռու:

Ապա երևաց դժգունադէմ մարդը ծխացող հրացանը ձեռքին ու խօսեց մեզ հետ վատ անգլիներէն: Նա հրաւիրեց մեզ հետեւել իրեն և ճանապարհին հարց ու փորձ էր անում, թէ սրտեղ են գտնւում արաբական գիւղերը: Անցանք մի քանի քայլ և պատահեցինք մօտ հինգ հարիւր նեգրերի (խափշիկների):

Մեր առաջնորդը, մի բարեհոգի նեգր (խափշիկ), մոռալուց ու շշուկով յայտնեց մեզ, թէ այդ մարդը, որ իրեն վաճառական է համարում, հաւանօրէն ստրուկների տէր է և ստրուկներ է առնում ու ծախում: Նրա նպատակն է բռնի ուժով հաւաքել խափշիկներին և անպաշտպան մարդկանց իրեն սեփականացնել:

Երբ բաժանուեցինք այդ փորթուզալացուց, Պիտերկինը բարձրաձայն յայտնեց, թէ հաւատացած է, որ այդ պարոնը միտք ունի յարձակում գործելու հարաւային գիւղերի վրայ և, որ մենք պատրաստ ենք զգուշացնելու Զամբէեա թագա-

ւորին, որը մեզ այնքան ուրախ ընդունեց և հնարաւորութիւն տւաւ հասնելու մեր ցանկացածին:

Շատ շտապ առաջ էինք դնում, բայց հրդեհը աւերել ոչնչացրել էր արդէն ճանապարհի վրայ շատ գիւղեր: Պարզ երևում էր, որ թշնամին եղել էր այստեղ և, կրակի մատներով գիւղերը, գիշերը տարել էր իր հետ դժբախտ խափշիկներին. այդպէս հեշտ էր օգտւել նրանց սարսափելի, անել դրութիւնից:

Պէտք էր շտապել ազատելու Զամէեանին:

Շատ վատ ազդեց մեզ վրայ այն, որ գիշերը ստիպւած էինք քնել խոնաւ անտառում, ուր թացութիւնից անկարելի էր կրակ անել: Այստեղ առաջին անգամ ես հանդիպեցի վայրի կենդանիներին վանդակից դուրս, ազատութեան մէջ:

Չորս կողմում վառուում էին դիւղերը և կենդանիները հրդեհից վախեցած ու հալածւած՝ բնազեաբար ձգտում էին դէպի ջուրը:

Ահա ընծուղտերի հօտերը մօտեցաւ լճին, ապա երևաց շարագուշ ոնգեղջուրը, որ վախեցրեց ընծուղտերին: Շուտով եկան մօտ քսան փիղ: Այդ բոլորը ոչինչ, բայց ընկերս յանկարծ հրացան բացեց մօտիկ ընծուղտի վերայ: Հրացանի ձայնի հետ միասին բոլոր կենդանիները խլացրին մեզ ահաբեկիչ գոռոցով: Մեր վախը իզուր չէր, մանաւանդ երբ բոլորովին մեզ մօտ տեսանք անտառի արքային—առիւծին:

Նրա դեղին բաշը ծածանւում էր գլխի վրայ, կրակոտ աչքերը յառել էին մեզ, իսկ կարճ փնջածայր պոչը ուժեղ շարժումով օդն էր ակօսում: Տափելով գետինը նա պատրաստւում էր թռիչք գործել, կարծես յարմար բոպէի էր սպասում մեզ վրայ յարձակելու: Մենք սարսափից սառանք...

Բայց մեր առաջնորդը ուղղեց նրան իր շեշտակի հայեացքը, առիւծը սկսեց անհանդրստանալ և ոռնոցով մտաւ անտառի խորքը: Նա կարծես հիպնոսեց առիւծին և ազատեց մեզ:

Առաւօտեան դիմեցինք դէպի Զամբէեայի գիւղը և շուտով հասանք այնտեղ: Թշնամին դեռ չէր մօտեցել այդ գիւղին և մենք ժամանակին զգուշացրինք խափշիկներին: Նրանք շատ են վախում գերութիւնից:

Երբ փորթուգալացու խափշիկներից բազկացած խումբը մօտեցաւ գիւղին, նրա բնակիչները նոյնպէս խափշիկներ, պատրաստ էին դիմադրելու: Թշնամին, այսինքն ստրկացած խափշիկները, բարձունքի վրայ յանկարծ տեսան մի կերպարանք, որ վառւում էր և հրեղէն լեզուներ արձակում: Այդ պատկերը սկսեց գոռալ, պարել և բռունցքներով սպառնալ:

Մենք իմացանք, որ դա Պիտերկինն էր: Բայց խափշիկները նրան աստուած կարծեցին: Խիստ վախեցան նրա սպառնալի շարժումներից և գիւղը թողին ու փախան զանազան կողմ:

Խափշիկների մէջ կրօնական զգացմունքը

խիստ զօրեղ է, և ամենից աւելի նրանք վախե-
նում են ասուածութիւնից: Նրանք այս անգամ
կարծեցին թէ, ասուածութիւնը բարկացել է
նրանց վրայ այն բանի համար, որ նրանք կուի են
դուրս եկել իրենց եղբայրների դէմ թէև ոչ կա-
մաւոր կերպով:

Այդպէս շնորհիւ Պիտերկիւնի յաջող հնարա-
գիտութեան, ամեն ինչ վերջացաւ առանց արիւն-
հեղութեան: Պէտք է ասել, որ նա փոսֆոր էր
քսել իր մարմինն: Շուտով մենք ազատեցինք և
միւս գերիներին:

Սկամորթների թագաւորը, Չամբէեան, չը-
գիտէր, ինչպէս շնորհակալութիւն յայտնէր մեզ,
ի նշան իր մեծ յարգանքի՝ նա իր քթով մեր քթե-
րը շօշափեց. իսկ խափշիկները մեզնից առած
վառողով դիմաւորում և ողջունում էին մեզ կայ-
ծաքարեայ հրացաններից արձակելով:

Այդ դէպքից յետոյ վերադարձանք Անդլիա,
բերելով հետներս սպանւած կենդանիների մոր-
թիները:

Շատ գիտնականներ էին հետաքրքրում
Գօրիլլա կապիկով: Մի քանի խօսք ասենք այդ
նշանաւոր կենդանու մասին:

Ամերիկացի պրօֆեսսօր Գարները շատ դի-
տողութիւններ է կատարել մարդու և կապիկի
ցեղակցութեան վերաբերեալ: Այսպէս օրինակ, նա
ճանապարհորդում էր Ամերիկայի անտառներում,
կապիկների լեզուն ուսումնասիրելու համար.
Ֆոնոգրաֆով վերցնում էր նրանց ձայները, ա-

պա փորձում էր այդ ձայների ազդեցութիւնը կապիկների վրայ զանազան կենդանաբանական այգիներում:

Բացառիկ հետաքրքրութիւն է ներկայացնում պրօֆ. Գարների հետեւեալ փորձը:

Նա Ամերիկայի անտառներից վերցրեց մի ջահէլ կապիկ և որոշեց կրթել նրան իր տանը Ֆրէբելեան արւեստի ճշգրիտ կանոններով, որպէսզի իմանայ, թէ ինչ աստիճանի մարդկային յատկութիւն կայ այդ կենդանու մէջ: Նա պէտք է, ի հարկէ, աշխատէր, որ տեղի շունենային շարժումների և գործողութիւնների մեքենայական կրկնութիւններ, այլ գիտակցական ըմբռնում և կամքի ազատ արտայայտութիւն:

Նա պարապում էր մի տարեկան «շիմպանզէ» կոչւած էգ կապիկի հետ խիստ կանոնաւոր և յարատե եղանակով: Մտաւոր զբաղմունքին հետևում էին ֆիզիքական վարժութիւններ, հանգիստ դրօսանք և այդ բոլորը վերջանում էր ճաշով:

Գասի նիւթ էին կազմում տարրական գիտելիքներ թւաբանութիւնից, լեզւագիտութիւնից, «շօշափելի գրոյցներ» զանազան առարկաներ, նրանց ձևը, գոյնը, ամրութիւնն ու փափկութիւնը որոշելու և ճանաչելու համար:

Հետևանքն այն եղաւ, որ փոքրիկ շիմպանզէն լաւ իւրացրեց 250 անգլիական խօսք և մի քանի արտայայտութիւններ. օր. «նստիր», «ձեռ-

քով խաչ քաշիր», «թող այդ», «փակիր դուռը», «բեր գլխարկս» և այլն:

Նա գիտէր հարիւրից աւելի առարկաների անուաններ և ջոկում էր առարկաները անսխալ: Նա տարբերում էր երկրաչական մարմինների, այն է՝ քառակուսու, խորանարդի, գնդի, գլանի մակերևոյթները անկախ նրանց մեծութիւնից ու գոյնից: Գաղափար էր կազմել և գիտէր կարմիր, սպիտակ, դեղին, կանաչ ու կապոյտ գոյները:

Առանձնապէս սիրում էր բաց անել ու փակել զանազան արկղներ և արկղիկներ: Ինչպէս էլ դնէին արկղիկները՝ ուղիղ բերանի վրայ, թէ կողքի՝ նա նրա շէնքից հասկանում էր, թէ ինչպէս է բացւում:

Թւաբանութեան մէջ նա հասաւ մինչև չորսը. լաւ ճանաչում էր խնձորի և նարնջի բոլոր տեսակները. երբէք չէր խառնում, որքան էլ գոյնով ու մեծութեամբ նման կամ տարբեր լինէին:

Նրա սիրելի ձեռքի աշխատանքն էր՝ թելի վրայ ուլունքներ շարելը:

Դժբախտաբար պր. Գարները իր հեռանալու պատճառով առ ժամանակ դադարեցրեց այդ պարապմունքները. այժմ նորից դարձել է Ամբրիկա և սկսել է նոյն զբաղմունքը, որպէսզի կարողանայ հասնել այն սահմանին, որից այն կողմն այլևս չի կարելի անցնել: Այդ կերպ կիմանանք, որ կապիկը իր կարողութիւնով կրմօտենայ այն վայրենի մարդկանց, որոնք տասից աւելի չեն կարողանում համարել:

Պ Ա Տ Կ Ե Ր

(Պրիաչարդից)

Յրանսիացի յայտնի պատկերահան Ադուֆ Բլիւֆորը երիտասարդ ժամանակ մի թէև փոքր բայց համակրելի դէմք էր. բայց յաջողութիւնն ու փողը շատ անգամ փշացնում են մարդկանց: Կամաց-կամաց այս գեղագէտը դարձաւ ինքնահաւան ու ամբարտաւան:

Նա լսել էր, որ ամենքը նրան մեծ գեղագէտ են համարում, ինքն էլ էր կարծում իրեն այդպէս:

Մի անգամ Բլիւֆորը գնաց Իսպանիա հանգստանալու: Նա յոգնել էր Փարիզի վայելքներից ու բազմաթիւ պատուէրներէ: Կինն էլ, որ պաշտում էր նրան, ի հարկէ, գնաց նրա հետ:

Հասան Մալագա և իջան ամենալաւ հիւրանոցում. այստեղ զւարթանում նրանք էին բնութեան գրկում:

Անցաւ մի քանի օր: Մի անգամ Բլիւֆորը իր սենեակում մահճակալի վրայ տեսաւ մի նամակ, որ խիստ յուզեց ու բարկացրեց նրան:

Նամակը գրել էր իսպանացի յայտնի աւագակը, որ ունէր շատ պաշտպաններ ու կողմնակիցներ և որին իշխանութիւնը բռնելու ոչ մի հնարաւորութիւն չուներ: Նա ապրում էր Իսպանիայի անմատչելի լեռներում. առանձնապէս գիւղացիութիւնը համակրում էր այդ, թէև դաժան,

բայց մեծահոգի ու արդարադատ աւագակիրն: Նա թալանում էր միայն հարուստներին, իսկ աղքատներին ընդհակառակը օգնում:

Դօն-Կարլոսը, այդպէս էր աւագակիր անունը, նամակով խնդրում էր Բլիւֆորին, որ գնայ իր մօտ անտառոտ լեռները և այնտեղ քաթանի վրայ իր պատկերը քաշի: Նամակը գրած էր շատ քաղաքավարի: Նա գրում էր, թէ ծանօթ է Բլիւֆորի նկարչական շնորհքին և կըցանկար ունենալ նրա վրձինով քաշած իր նկարը: Գնի մասին չէր սակարկում և խնդրում էր պատասխանը ձգել ուղիղ կէս գիշերին լուսամուտից դուրս:

Դօն-Կարլոսը Բլիւֆորի այդ վարմունքը համարեց մեծ յանդգնութիւն և կէս գիշերին լուսամուտից դուրս ձգեց մինամակ, որով սպառնում էր աւագակիրն բռնել, բանտ նստեցնել: Բլիւֆորի կինը վախից լալիս ու ողբում էր: Նա երկիւղ էր կրում, թէ մի գուցէ Դօն-Կարլոսը վրէժ կըլուծէ:

Սակայն անցաւ բաւական երկար ժամանակ և ոչինչ չպատահեց: Ամուսինները պատրաստուում էին հեռանալ Իսպանիայից. նախքան մեկնելը նրաք գնացին աւերած Կարման աշտարակը դիտելու, որ գեղազրական դիրք ունէր:

Անտառի խորքում նրանց առաջ դուրս եկան մի քանի ձիաւորներ և ուղիղ դիմեցին Բլիւֆորին: Նրանցից մէկը սկսեց խօսել: Նա իւր տիրոջ, Դօն-Կարլոսի անունից խնդրում էր

գեղարւեստագէտին գնալ նրա մօտ հիւր: Բլիւֆորը պատասխանեց, որ լսել անգամ չի ուզում նրանց, և չի գնայ աւագակի մօտ:

Դեռ չէր վերջացրել իր խօսքերը Բլիւֆորը, որ նրա ձեռքերը կապեցին յետևը և տարան այդ թշւառ յամառին անտառի խորքը:

Գեղագէտի կինը սկսեց օգնութեան կանչել, բայց Դօն-Կարլոսի մարդիկ զգուշացրին նրան, որ աղմուկ չբարձրացնէ, ոտքի չհանէ տեղային ոստիկանութիւնը, հակառակ դէպքում այլևս ամուսնուն չի տեսնի երբէք:

Բլիւֆորին տանում էին լեռնային նեղ անցքերով. անը պատել էր նրա սիրտը: Հետեւեալ օրը առաւօտեան հասցրին նրան Դօն-Կարլոսի քարայրը:

Դօն-Կարլոսը հագել էր երկար պատմուճան, գլխին դրել լայնափեշ մի գլխարկ, որի տակից նիհար դէմքին անհամաձայն՝ վառւում էին մի զոյգ կատաղի աչքեր, որոնք կատարելապէս համակերպւում էին նրա արծւէ քթին:

Նուրբ քաղաքավարի շարժումներով դիմաւորեց Դօն Կարլոսը գեղագետին, ողջունեց նրան, որպէս ականաւոր մի անձի:

Երբ լսեց աւագակի փափուկ տոնը, քաղցր վերաբերմունքը, նկարիչը սիրտ առաւ և կծու կերպով նկատեց, թէ չի ցանկանում լսել յիմար խօսքեր և խնդրում է բաց թողնել իրեն: Բլիւֆորի այդ գրգռող վարմունքին աւագակը հանգիստ ու սառնարիւն պատասխան տւեց:

Դօն-Կարլոսը պահանջում էր, որ Բլիւֆորը նկարէր նրա պատկերը և դրա համար տալիս էր մի ամիս ժամանակ: Սկզբում աւագակն ուզում էր նկարչին վարձատրել նրա աշխատանքի համար. այժմ նա պահանջում էր Փրանսիայից մեծ փրկանք Բլիւֆորի համար:

Աւագակը չմոռացաւ զգուշացնել նկարչին, որ եթէ պատկերը անյաջող եղաւ կամ դուր չեկաւ իրեն, այն ժամանակ նա կըկտրէ Բլիւֆորի աջ ձեռքը:

Դօն-Կարլոսի աչքերը վառուում էին չարախնդաց կրակով. Բլիւֆորը հասկացաւ, որ աւագակը հանաք չի անում: Նա ստիպւած էր համաձայնել և նկարել: Գործի անյաջողութեան մասին նա չէր մտածում, բայց վճռեց Դօն-Կարլոսի դիմազօծերը, որ գիշատիչ թռչունի տպաւորութիւն էին թողնում, մեղմացնել, ազնիւ արտայայտութիւն տալ:

Ժամանակն անցնում էր աննկատելի. նկարիչն աշխատում էր եռանդուն: Դօն-Կարլոսն ամենայն համբերութեամբ հարկաւոր դիրքն էր տալիս իր մարմնին և երկար ժամանակ այդպէս մնում: Միևնոյն ժամանակ նա հետաքրքիր խօսակից էր: Բլիւֆորին կերակրում էին շատ լաւ: նա տրանջալու ինաւունք չունէր:

Երբ պատկերը համարեա պատրաստ էր, նկարիչը մտքումը ծիծաղեց, որ նա այդպէս փոխել է Դօն-Կարլոսի դէմքի արտայայտութիւնը:

Աշխատանքի ամբողջ ընթացքում նա ոչ մի անգամ պատկերը ցոյց չէր տւել նրան:

Լի հպարտ զգացմունքով, թէ գործը կատարւած է շատ գեղեցիկ. Բլիւֆորը նկարը ցոյց տւեց Դօն-Կարլոսին: Մեծ էր նրա սարսափը, երբ Դօն-Կարլոսը դիտեց ուշի ուշով նրկարը ամեն կողմից ու յայտնեց, որ պատկերը ոչ միայն նրան դուր չի գալիս, այլև խիստ վիրաւորում է նրա զգացմունքները:

Դօն-Կարլոսը վեր առաւ հայելին, նրա մօտ դրեց նկարը, ինքը կանգնեց հայելու առաջ:

Բլիւֆորը համոզւեց, որ շնորհալի կերպով դուրս էր բերած պատկերի նմանութիւնը կենդանի մարդուն, միայն աւագակի աչքերի գիշատիչ արտայայտութիւնը չքացել էր. կարծես խաղաղ կրօնաւորի հեզ աչքեր լինէին:

Դօն-Կարլոսը հանգիստ ասաց Բլիւֆորին, որ նա քրիստոնեայ վարդապետ չէ, այլ կողոպտիչների գլխաւոր, և այդ վիրաւորանքի համար Բլիւֆորը պէտք է մեռնի մի քանի ժամից յետոյ. նա նոյնիսկ հրամայեց նկարչի համար գերեզման փորել:

Բլիւֆորը այլայլւել էր. նա այնպէս աշխատում էր, այնքան տքնում և այժմ պիտի մեռնի դատարկ բանի պատճառով: Յանկարծ նա որոշեց մահից առաջ խիստ վիրաւորել Դօն-Կարլոսին:

Տենդոտ արագութեամբ վերցրեց նա վրձինը և սկսեց պատկերը արագ փոփոխել: Շուտով

նկարի դէմքը փոխւեց, մոայլ գծեր առաջ եկան. կտաւի վրայից նայում էին ուրուրի անագորուն աչքերը: Յոգնած ու ջարդւած նա ընկաւ բազկաթոռի վրայ:

Ներս մտաւ Դօն-Կարլոսը. նա զարմացած կանգ առաւ պատկերի առաջ և նոյնիսկ մի քանի քայլ յետ գնաց. «այդ ի՛նչ էք արել», բացականչեց նա: Բլիւփորը յարեց, թէ այժմ նկարը համապատասխան է իրականութեան, առաջ միայն իդէալն էր նկարւած:

Այստեղ Դօն-Կարլոսը բացականչեց, որ նա չի կարող սպանել այդ հանճարեղ մարդուն: Նա տեսնում է այդ աշխատանքի մէջ աստուծային կրակ: Սպանել իսկական գեղարւեստագէտին նշանակում է յանցանք գործել ամբողջ աշխարհի առաջ:

Պատկերն այնքան ճշգրիտ էր, որ կարծես ինքը, կենդանի Դօն-Կարլոսն էր կտաւի վրայ դիրք ըննել: Աւագակի քար սիրտը փափկացաւ, մոմ դարձաւ տաղանդի գեղեցիկ ստեղծագործութեան առաջ: Նա ոչ միայն ազատ թողեց ստեղծագործ նկարչին, այլև իր կեանքի մէջ առաջին անգամ հասկացաւ, որ մարդկութեանը հարկաւոր են ձիրքի տէր, տաղանդաւոր մարդիկ. մոռացաւ նա անձնական վիրաւորանքը, հոգին լցւեց անհուն մեծահոգութեամբ, և նա, այդ կոպիտ ու անագորոյն մարդ-զազանը, խոնարհւեց հանճարի առաջ:

Մաղոննա Ֆրանչեսկան թէև մայր էր, բայց 15 տարեկան աղջկայ տպաւորութիւն էր թողնում: Նա աննման գեղեցկուհի էր:

Մի փոթորկալից գիշեր Հայրէջգիւղինը ներս խուժեց այդ ընտանիքի մարմարիա բնակարանը: Մարդուն սպանեց, երեխաներին խեղդեց, իսկ գեղեցիկ Ֆրանչեսկային տարաւ իր ամբոցը: Նոյն գիշերը Ֆրանչեսկան դարձաւ այդ չարագործի կիները և կարճ ժամանակում նրա ամենասիրելի սիրուհին:

Անցաւ մի տարի կիպրոսի դրաւումի օրից: Ֆրանչեսկան ապրում էր շքեղ ամբոցում, որ բարձրանում էր ժայռի գլխին. այժմ նա տէր էր, հրամայող ու թագուհի:

Նա մի տղայ ունեցաւ Հայրէջգիւղինից, որին վերջինս սիրում էր շտեմնաձ կրքով:

Նախկին հեզ ու խոնարհ Ֆրանչեսկան առաջին ընտանիքին հասած անբախտութիւնից յետոյ բոլորովին փոխւել էր. նա կարծես վարակւել էր երկրորդ ամուսնու արիւնարբու կատաղի կրքերով: Երբ կանայք գերի էին ընկնում, նա նրանց անասելի չարչարանքներ էր տալիս և հրճուում այդ տեսարանով. Ֆրանչեսկան նրանցով իր հոգեկան տանջանքների թափն էր մեղմացնում: Նա աւելի վրիժաւու էր և դաժան, քան Հայրէջգիւղինը:

Կրգու ամբողջ զօրքը դողում էր այդ էգ վագրից, այդպէս էին կանչում Ֆրանչեսկային:

Նրա մասին էր խօսում ամբողջ Իտալիան,

քայց ոչ ոք չէր իմանում, որ նա եւրոպական ծագում ունի:

Մի անգամ գարնանը Հայրէջգիւնի բացակայութեան ժամանակ Թունիսի էգ վագրը քընուութեան էր ենթարկում նոր գերիններին: Դըրանց մէջ կային և՛ տղամարդիկ, և՛ կանայք: Նըրա առաջ յանկարծ դուրս եկաւ մի երիտասարդ, որ դէմքի հանգիստ արտայայտութեամբ զիմեց թագուհուն և խնդրեց ազատ արձակել իրեն և իր նշանածին: Նա խոստանում էր մեծ փրկանք և բացատրեց թագուհուն, որ նրա նշանածը, Բիանկա Դէ-Կուրտիսը, ծնողների միակ աղջիկն է, որ նրա քոյրը վաղուց անյայտացել է...

Այդ պատմութեան ընթացքում թագուհու դէմքի արտայայտութիւնը փոփոխւում էր. երիտասարդի վերջին խօսքերին նա մի ճիշ արձակեց և հրամայեց գերիններին տանել գետնափոր անցքը: Նա ճանաչեց իւրայիններին, այնուամենայնիւ նրանց յետևից չարախինդ հրհռաց:

Հետևեալ օրը քրիստոնեաների Ձատիկն էր: էգ վագրը կամենում էր քրիստոնեաների դիակներով զարգարել իր բնակարանը: Երբ գիշերը վրայ հասաւ, վագրուհին դուրս եկաւ ամբողջ պատշգամբը և նրա աչքերն ուղղեցին դէպի Նէապոլ: Օդը թարմ էր ու պարզ, հորիզոնը յստակ. այդ բարձունքից նա տեսնում էր հայրենի քաղաքի տաճարները: Երկար, շատ երկար նա կանգնած էր անշարժ. ահա նա լսում է գետ-

նախորդից հասնող ձայներ. «Քրիստոս Յարեան»...

Նրա հոգու մէջ մարեց շարութեան կրակը, վրէժի բոցը և ատելութեան հուրը. լսեց հայրենի աղօթքը և նրա մէջ զարթնեց կարեկցութեան զգացմունքը, ցաւակցութիւնս դէպի մերձաւորը և ցանկութիւն՝ ազատելու հարազատ քրոջը Բիանկային, որ գտնուում էր գետնախորշում, նրա հետ բոլոր քրիստոնեայ եղբայրներին, որոնց քիչ առաջ ուզում էր տանջանքի մատնել:

— Մարդը վերջապէս զարթնեց նրա մէջ, և նա մոռացաւ իր հոգեկան տանջանքները:

Թագուհին գիտէր բոլոր գաղտնի գետնափոր անցքերը. նա իջաւ գետնախորշը, բաց արեց պահապաններին անգամ անյայտ անցքը և կամաց հրամայեց քրիստոնեաներին հետևել իրեն:

Լարիբինթ սրահներով անցնում էին գերիները. վերջապէս նրա դէմքին փչեց մի զովքամի. սրտմուճանի մէջ փաթաթւած կիներ ցոյց տւեց հեռում կարմիր կրակը, ուր սպասում էր նրանց համր խափշիկը, որին քրիստոնեաները ոչտաք է վստահէին իրենց կեանքը:

Պատմուճանում փաթաթւած կիներ քնքոյշ գրկեց գեղեցկուհի Բիանկային, ջերմ համբոյժ տւեց նրան և անյայտացաւ մթութեան մէջ:

Բիանկան նկատեց, որ այն անյայտ կիներ թողեց իր վզին մի այնպիսի փոքրիկ տուփ, որ կըռում են վզներին: Երիտասարդը շտապեցրեց

Բիանկային, և չնկատեց նա այդ տարօրինակ նւէրը:

Սափշիկը շուտով քրիստոնեաներին դուրս հանեց մի քարայր կիպրոսի ափին. քարայրը ծովի կողմից չէր երևում: Նա յանձնեց նրանց երեք ազատող գօտի և հեռացաւ:

Բիանկայի նշանածը վճռեց լողալով անցնել ծովի միւս ափը, մինչև Նէապօլ, որ 35 վերստ էր, ու ձգեց իրեն ջուրը:

Պացուօլի ափին ձկնորսները ջրից դուրս բերին ուշագնաց երիտասարդին և ուշքի բերելով՝ տարան Նէապօլ: Այդտեղից երիտաստորդը նաւ առնելով յաջողութեամբ գնաց նորից կապոյտ քարայրը և ազատեց բոլորին:

Երբ Բիանկան ցոյց տւեց մօրը՝ ստացած տուփը, մայրը ճանաչեց այն. այդ այն տուփն էր, որ նա կախել էր իր մեծ աղջկայ վզին հէնց նրա պսակին: Հասկացան, թէ ո՞վ էր եղել քրիստոնեաների ազատողը:

Քրոջը հանդիպելուց յետոյ Ֆրանցեսկան բոլորովին փոխւեց. նա սպանեց իր մարդուն, ազատեց նրա իշխանութիւնից և իրեն նւիրեց բարեգործութեան: Այդպէս վերջացրեց վերջապէս իր ախուր օրերը այդ զարմանալի կինը:

Թող ներւի նրան, որովհետև աւելի լաւ է ո՛ւշ, քան երբէք...

Ի Ն Ք Ն Օ Գ Ն Ո Ի Թ Ի Ի Ն

(Ջէկորոսից)

Փոքրիկ պանդոկում խմում էր էժան գինին և հրճւում իր մենակութիւնից Սեմը: Յանկարծ նրա հետ սկսեց խօսիլ մի բարձրհասակ սևահեր պատանի, որ նստած էր նրանից ոչ հեռու:

Նա յայտնեց Սեմին, թէ զգում է, որ Սեմը հասկացաւ նրա լրտես լինելը, և շատ է զարմանում Սեմի այդ ընդունակութեան վրայ, որ թափանցում է ուրիշի հոգու խորքը:

Լսելով այդ՝ Սեմը շփոթւեց և չբացասեց, որ ճանաչել է նրան որպէս լրտես, այն ինչ Սեմը առաջին անգամն էր տեսնում այդ դէմքը և առաջ չէր էլ նկատել նրա ներկայութիւնը:

Լրտեսը առաջարկեց խմել, և նրանք միասին շարունակեցին այդ բաւականութիւնը:

Պատմեց լրտեսը Սեմին, թէ նա պէտք է բռնէ երկու վտանգաւոր գող և անհրաժեշտ է բռնել այն պահին, երբ դրանք ձեռքները տարած կըլինին ուրիշի գրպանը: Եթէ այդ յաջողւի նրան, նա ծառայութեան մէջ կըբարձրանայ:

Լրտեսը շուտով տւեց Սեմին իր այցետոմսը և խնդրեց նրան օգնել իրեն այդ գործում: Սեմը կարող էր օգնել նրանով, որ հետևեալ օրը պիտի գնար քաղաքի խուլ մասը, իհարկէ, փողերը գրպանը դրած. այդ տեղ գողերը պիտի յարձակւէին Սեմի վրայ (լրտեսի տեղեկութիւն-

ների համաձայն), իսկ ոստիկան ենթասպան պէտք է բռնէր այդ սրիկաներին:

Լրտեսը խոստացաւ նրան յիսուն բուրլի այդ գործի աջակցութեան համար: Որպէսզի կատարեալ հաւատացնէ Սեմին, թէ չի խաբում, լրտեսը նրա մատը դրաւ մի բրիլլիանտազարդ մատանի:

Սեմը խոստացաւ նրան, գնալ հետեւեալ օրը և բաժանելով՝ տուն դարձաւ:

Երբ նա պառկած անկողնու վրայ՝ հրճուում էր մատանիքով, տուն եկան և նրա հետ ապրողները՝ Պետօն ու Գիքօն: Սեմը քնած ձեացաւ, բայց նրանք զարթեցրին նրան. տեսնելով մատանին՝ հետաքրքրութեամբ հարցրին, թէ ո՞րտեղից է ձեռք բերել այդ գանձը: Սկզբում Սեմը լռում էր, բայց յետոյ բացեց և տեց ամբողջ պատմութիւնը:

Պետօն և Գիքօն բացականչեցին, որ այդ հաւանօրէն սրիկայութիւն կըլինի: Սեմը, յիմար է, որ հաւատացել է նրան. բրիլլիանտը կարող է կեղծ լինել: Սեմը չէր լսում նրանց, վերջն անպատեց, որ նրանք անտեղի հարցեր են տալիս և խառնուում ուրիշի գործերին, ու քնեց:

Պետօն ու Գիքօն երկար փափսում էին. նրանք խղճում էին իրենց ընկերոջը:

Միւս օրը Պետօն ու Գիքօն կեղծամ գնեցին, յարմարացրին իրենց դէմքին և գնացին քաղաքի այն մասը, ուր պիտի գար Սեմը:

Այնտեղ նրանք հանդիպեցին երկու կասկա-

ծելի մարդու, բայց ուշք չդարձրին նրանց վրայ գնում էին փողոցի մէջ տեղով. շուտով տեսան և Սեմին, որ հարբած էր ձևանում:

Արագ մօտ վազեցին Պետօն ու Գիքօն, Սեմի գլխարկը իջեցրին աչքերին և զրպանից հանեցին փողով լի քսակը, Սեմն էլ անգործ չէր. բռունցքի մի հարւած հասցրեց նա Պետօի երեսին ու գլորեց նրան գետին, իսկ Գիքօն էլ ոտքի ճարպիկ շարժումով թաւալազլոր տւեց ու ինքը սկսեց փախչել:

Այդ իրարանցումին, երբ Պետօն ու Գիքօն դեռ ոտքի չէին կանգնել, մօտ վազեցին այն երկու կասկածելի անձինք, արագ խլեցին նրանց ձեռքից քսակն ու անյայտացան:

Զարդած, կաղալով տուն դարձան Պետօն ու Գիքօն, հայհոյում էին իրանք իրանց այդ արարքի համար. նրանք միտք ունէին Սեմից խլել նրա քսակը, ապա ծաղրելով վերադարձնել և ցոյց տալ նրա յիմարութիւնը:

Շուտով տուն եկաւ և Սեմը: Նա հպարտ դէմքով պատմում էր, թէ ինչպէս ծեծել է իր քսակը տանող գողերին: Նա պարծենում էր ու ստեր փչում: Պետօն ու Գիքօն չէին ուզում ասել ճշմարտութիւնը. միայն քթները տակ հայհոյում էին նրան: Իսկ Սեմը ուրախ էր, որ մասնակցել էր այդ յաջող կռւին:

Բրիլլիանտը կեղծ դուրս եկաւ, ի հարկէ:

Ահա թէ ուր է հասցնում անզգուշութիւնը,

մարդկանց չըճանաչելն ու նրանց խիստ հաւատալը:

Պետօն ու Գիքօն էլ լաւ ծեծ կերան, որ ուզում էին ծաղրել ընկերոջը:

Հ Ա Յ Ե Լ Ի Ն Ե Ր Ի Յ Տ Ա Ն Ջ Ի Ե Լ Ը

(Միգուէլից)

Երկար շաբաթներ նստած էի ինկվիզիտորների, կամ հաւատաքննիչների բանտում:

Մի անբախտ նահատակ, տանջանքի հարւածի տակ ասել էր իմ անունը, և ինձ բռնեցին:

Ինկվիզիտորների կամ հաւատաքննիչների մեծը քննում էր ինձ. նա ասաց, որ այժմ ինձ կթողնի առանձին, որ ես կենդրոնանամ, տեսնեմ իմ արածը, ատեմ ինքս ինձ ու կդառնամ սուրբ եկեղեցւոյ գիրկը:

Ինձ մի ուրիշ սենեակ տարան. սկզբում ես տարբերութիւն չէի գտնում այդ և միւս սենեակի մէջ: Հետեւեալ առաւօտ, երբ բաց արի աչքերս, սարսափից ցնցեցի: Տեսնում էի իմ դէմքը ամեն կողմից: Պատերը, առաստաղն ու յատակը, բոլորը հայելուց էին շինւած: Ուր էլ նայում եմ, իմ տանջած, մորուսով պատած ու հիւժւած դէմքն էի տեսնում:

Այդ օրը երեկոյեան առաստաղին մի անցք բացեց, որտեղից մի ձեռք երկարացած՝ կերակուր տւեց ինձ: Ես մտածում էի որ կարող եմ

խելագարւել: Տեսնում էի իմ ամեն մի շարժումը, դէմքիս ամենափոքր փոփոխումները: Թւում էր թէ, շրջապատւած եմ ուրուականներով:

Միւս առաւօտեան սովորականների փոխարէն, գոգաւոր հայելիներ էին դրել: Այժմ տեսնում էի ինձ այլանդակւած: Իմ միլիոնաւոր դէմքերը նայում էին ինձ. հասկացայ, որ կանգնած եմ խելագարութեան սահմանին:

Երբ առաստաղի միջով նորից անցք բացւեց և ձեռքը կերակուր մեկնեց, որոշեցի ազատելու վերջին փորձն անել:

Յուսահատուած մի անսովոր թռիչք գործեցի և բռնեցի մեկնած ձեռքը ու կախւեցի նրանից:

Լսեց մի հոգոց. անցքի միջից ցած ընկաւ իմ սենեակը մի մարդ, դիմակը երեսին: Օգտւեցի նրա ուշագնաց դրութիւնից, հագայ նրա վերարկուն, զրի դիմակը, բարձրացայ առաստաղով և անարգել բանտից դուրս եկայ պարտէզ: Պարտիզի հեռաւոր անկիւններից մէկում բարձրացայ ծառը այնտեղից թռայ պարսպի պատը ու այնտեղից էլ ցած: Ես ազատւեցի:

Կարծում եմ, որ իմ յաջորդը, եթէ ուշքի գար, այնքան էլ լաւ չէր զգայ իրեն հայելիներով շրջապատւած: Ափսոսում եմ, որ այդ ինչը հաւատաքննիչը չէր:

Ինկվիզիցիան, որ է հաւատաքննութիւն, հոգևոր մոլեռանդութեան տղամով պատած դատարան էր, որ հիմնել էին Հռովմա պապերը XII-րդ դարում, դատապարտելու հերետիկոսներին, որ-

պէս թէ, քրիստոնէական եկեղեցին ամրացնելու ու ծաղկեցնելու նպատակով: Ինկվիզիցիան յայտնի դարձաւ իր տւած տանջանքների ու պատիժների սարսափներով: Օրինակ, եթէ մեղադրեալը բացասում, յանձն չէր առնում իր գործած, թէ չգործած մեղքը, անվերջ տանջանքի էր ենթարկւում. իսկ եթէ խոստովանում էր, կամ չարած յանցանքը իր վրայ առնում, որպէս թէ կատարել է, դարձեալ պատժւում էր ու տանջւում ի փառս Աստուծոյ:

Բաւական էր մի թեթև անապացոյց լուր, որ տալիս էին տգէտ ու անխիղճ մարդիկ, որպէսզի մեղադրեալին բռնէին ու տանջէին: Դա ծայրագոյն տգիտութեան ու քմահաճոյքի յայտնի դարն էր:

Ինկվիզիցիան տիրում էր XIII-րդ դարում ամբողջ Եւրոպային, բացի Անգլիայից և վերացւեց XV-րդ դարում միայն:

Ա Ր Ե Ի Ի Ո Ր Դ Ի Ք Ը

Հին պերուանական կեանքից.

(Լիլիան)

Հարաւային Ամերիկայի հնոց-արևի բոց ճառագայթները լուսաւորել էին տօնական քաղաքը ուրախ ցոլքով: Մարդիկ առանձին աշխոյժ էին ստացել: Մի քանիսի ականջներին փայլում էին գունազեղ օղեր: Համարեա բոլորն էլ շապիկներով էին:

Սպասում էին վաղևան մեծ տօնին, գահի ժառանգի, արքայի մեծ որդու մազերը առջին անգամ պէտք է կտրէին և անուն դնէին: Դրանից յետոյ տեղի էր սեննալու պար ոսկէ օղակով:

Քաղաք էին գալիս օտարերկրացիներ և զանազան ցեղերի ներկայացուցիչներ: Պերուանցիները ուշքը գրաւեց մի հանդիսաւոր երթ բաղկացած հինգ հարիւր հոգուց. դռքա բարձրահասակ ու զօրեղ զինւորներ էին, հագած շերտաւոր շապիկներ:

Հանդէսը կանգ առաւ և պատգարակի վրայից, որը տանում էին շորս հոգի ուսները վրայ, ցած իջաւ մի ջահէլ տղայ: Նրա դէմքը հպարտ էր, արքայագուն. սև մազերը կարճ խուզած էին. իսկ շորերը ոսկէ զարդարանքներով ցոլում էին արևի լոյսի տակ:

Դա Տիտուն էր, Այմար ցեղի կառավարչի որդին. այդ ցեղին նոր էր նւաճել Գուլայեան կապակը: Ամբոխը ճանապարհ տւեց և սուրհանդակը յայտնեց թագաւորին Տիտուի գալուստը: Հիւրին դիմաւորելու արագ դուրս եկաւ թագաւորի ազգականը, Ուսկամայիդը, նա սիրալիր ողջունեց եկւորին և առաջարկեց հանգիստ առնել ճանապարհից իր բնակարանում: Բայց Տիտուն խնդրեց իրեն շուտ ներկայացնել թագաւորին. նրա ձայնի մէջ լսւում էր թեթև ծիծաղ, բայց դէմքը հանգիստ էր անմատնելի:

Նրիտասարդներն անցում էին պալատի շը-

քեզ ու ճոխ սրահներով: Ոսկու փայլը ամեն կողմից շժմեցնում էր Տիտուին: Մի մեծ սենեակում, երկար թախտի վրայ բազմել էր թագաւորը— Գուլայեան կապակը: Նա ողջունեց հիւրի գալուստը և հարցրեց Տիտուի հօր մասին: Երիտասարդը պատասխանեց, թէ հայրը ծերացել է, իսկ ճանապարհը մինչև այստեղ բաւական երկար է, որի համար էլ հայրը ուղարկել էր նրան, ինքը չէր եկել:

Թագաւորը յայտնեց, թէ նա նշանակում է Տիտուին տօնին պարել՝ ոսկէ շղթայի գլուխն անցած. ապա արձակեց երիտասարդին:

Տիտուն Ուսկայի հետ միասին դուրս եկաւ պալատից. Ուսկան գովում ու պատմում էր, թէ հօրեղբայրը (թագաւորը) շատ մեծահոգի է: Տիտուն լսում էր բայց նրա վայրենի սիրտը ցաւում էր և տխրում: Նա, որ մինչև օրս անպարտելի ցեղի որդի էր, ներկայիս պիտի զարդարէ իրեն յաղթողի յաղթական հանդէսը:

Նրանք անցնում էին քաղաքի փողոցներով: Ուզում էին արդէն դառնալ Ուսկայի տունը երբ հանդիպեցին մի մեծ շինութեան: Նրանց առաջ բացւեց մի լայն միջանցք, որի երկու կողմում կային քսան դուռ: Ուսկան բացատրեց, թէ այդտեղ ապրում են արքայադուստրներ, որոնց վրայ հսկում են 200 աղջիկներ ցած դասակարգից:

Օրէնքով տղամարդկանց խիստ արգելւում էր մտնել այդ միջանցքը և մօտենալ դռներին:

Անհնազանդը կրենթարկւէր մահւան պատժի: Նը-
րանք տեսնում էին, թէ ինչպէս մշակները մօ-
տենում էին դռներին, ապրանքը վեր դնում և ա-
րագ հեռանում:

Յանկարծ վեցերորդ դուռը լայն բացւեց և
հնչիւն ծիծաղով դուրս թռաւ տասնութ տարե-
կան մի աղջիկ: Նրա երկար սև մազերը հիւսւած
էին կենդանի ծաղիկներով: Նա ծիծաղում էր
մէկի վրայ, և նրա ուրախ աչքերը հանդիպեցին
Տիտուի հայեացքին: Համարձակ Տիտուն մի
քանի քայլ առաջ գնաց և կանգնեց աղջկայ մօտ:

Աղջիկը ժպտում էր նրան. քաւթառ պա-
ռաւը սարսափի ձայնով ներս քաշեց աղջկան և
դուռը ամուր վրայ բերեց:

Ուսկան արտասուքն աչքերին շտապեցնում
էր Տիտուին տուն գնալ, նա բացատրում էր,
որ նրանց մահւան պատիժ է սպառնում սրբա-
տեղին պղծելու համար:

Աղջիկը հագել էր սպիտակ շապիկ դե-
ղին շրջկալով. այդ նշանակում էր, թէ նա
թագաւորական ցեղից էր, նայել նրան, օրէնքով
արգելում էր:

Երիտասարդները արագ հեռացան սրբատե-
ղից:

Տիտուն երազումն էլ հանգիստ չառաւ, նա՝
Ուսկայի պալատում քնած՝ երազումը տեսնում
է դեռափթիթ գեղեցկուհու պատկերը...

II

Տօնախմբութեան ամենաեռուն պահին երկու տարեկան թագաժառանգին դուրս բերին ժողովրդի առաջ. թագաւորի եղբօր որդին կըտրեց նրա մագերի հիւսը:

Հանդիսաւոր պարից յետոյ Տիտուն աննկատելի հեռացաւ զէպի նւիրական շէնքը և այստեղ սրինգով դուրս էր կանչում գեղեցկուհուն:

Ամեն գիշեր նա գալիս էր այստեղ, ածում էր սիրահարական եղանակները: Իններորդ գիշերը երիտասարդի կոչին դուրս եկաւ բարձրահասակ մի սոււեր: Երիտասարդը մոռացաւ սպառնացող վտանգը և նետուեց զէպի նա...

III.

Կապւած ձեռքերով Տիտուն ներկայացաւ թագաւորին, Արևի որդուն: Չայրութով նայում էին ամեն կողմից երիտասարդին: Թագաւորը յանդիմանում էր Տիտուին նրա մեծամտութեան, ապերախտութեան համար: Թագաւորը նշանակել էր նրան Այմարի կառավարիչ, իսկ նա՝ Տիտուն, այդ կերպ ցոյց տուեց իր երախտագիտութիւնը:

Թագաւորը Տիտուին թողեց ընտրելու արժանի պատիժ: Տիտուն առանց տատանելու, ընտրեց մահւան պատիժը:

Երբ թագաւորն ասաց, թէ պատժի տեսակն էլ թողնում է Տիտուին ընտրելու (որովհետև նոյնպէս թագաւորական ցեղից էր), Տիտուն գերադասեց

Ամօր կոչւած օձի խայթից մեռնելը, քան թէ ստրուկի ձեռքով:

Թագաւորն այդտեղ անի քաշեց, թէ նա տխուր է, որ Տիտուն գողացաւ իրանից այն, ինչ թագաւորն ինքն էր ուզում տալ նրան:

Արևի աղջիկները չեն կարող մարդու գնալ, բայց Կելաշուան Արևի աղջիկ չէր. նա թագաւորի հարազատ աղջիկն է. ժամանակաւորապէս եկել էր այստեղ և պղծել սրբատեղին, այդտեղ հրապուրելով երիտասարդին:

Այժմ նա պիտի մեռնի Տիտուի հետ միասին: Երիտասարդն ընկաւ Արևի որդու ոտքերը և աղաչում էր պատժել միայն իրեն, նա ասում էր աղջիկն անմեղ է: Թագաւորը հրամայեց մօտ բերել աղջկան, որ կանգնած էր ոչ հեռու, շրջապատւած պահապաններով, և հարցնում է, թէ նա կուզենայ կին լինել Տիտուին:

Թագաւորը աղջկայ սիրով լի հայեացքն է տեսնում միայն: Ապա հրամայում է արձակել երիտասարդի ձեռքերը, միացնում է ինքը երկու սիրահարների ձեռքերը իրար և պսակում նրանց. սակայն նոյն միջոցին յայտնում է, որ երիտասարդը պարտաւոր է ազատել իր կնոջը անաւոր օձի օղակից:

Կիլաշուան լսելով թագաւորին, աչքերն արտասուակալ ուշագնաց եղաւ. իսկ Տիտուն մեծ դժւարութեամբ զսպեց իր զայրոյթը:

Մի քանի բոպէ անց Տիտուն հեռուց պահապաններին. նրան տարան մի ժէռ քարի մօտ,

քարը դէն գլորեցին, երիտասարդին անցքով ներս հրեցին և նորից անցքը նոյն քարով փակեցին:

Տիտուն դուրս եկաւ մի ոսկէ պարտէզ. ծառերը, ծաղիկները, թռչունները, թիթեռները, բոլորն էլ ոսկուց էին այնտեղ:

Տիտուն կանգնած էր հիացած. սակայն շուտով առաջ գնաց օձին փնտրելու:

Վերջապէս տեսաւ զարհուրելի սողունին: Նրա փայլուն մարմինը օղակ-օղակ ընկած էր ոսկէ խոտի մէջ: Զարմանքի և բերկրութեան մի ձիչ էր, որ դուրս ժայթքեց երիտասարդի կրծքից: Նա տեսաւ, որ օձի օղակի մէջ նստած էր կիլաշուան. ձեռքը մեկնել էր նա իր սիրած ամուսնուն և սպասում նրան: Ամբողջ պարտէզը արհեստական էր, մետաղից էր ձուլւած և սարսափելի օձը:

Տիտուն այժմ հասկացաւ, թէ որքան մեծահոգի և ողորմած էր թագաւորը: Նա պատժեց Տիտունին սրբութիւնը պղծելու համար՝ ստիպելով նրան սպասել ծանր պատժի, բայց երբ տեսաւ, որ նա պատրաստ է համարձակ զիմադրելու մահւան և պատժւելու աղջկայ համար, միայն թէ աղջիկը ազատ մնայ, ներեց նա նրան և տւեց բախտաւորութիւն:

Կ Ե Ն Դ Ա Ն Ի Թ Ա Կ Ա Ր Դ

(Ջօն-Մէկից)

Ութսունական թուականներին մի քանի ընկերներէ հետ ճանապարհորդում էի Աւստրալիայի ամերում և մինչև այժմ չեմ կարող առանց ցնցումի յիշել այն դէպքը, որ սոսկալի տանջանքներ պատճառեց ինձ. այդպիսի բուպէներ կեանքումս առաջին անգամի եմ ունեցել:

Մենք կանգ առանք քաղաքից մի քանի մըլոն հեռու և ցրեցինք՝ շրջակայքը տեսնելու, դիտելու. այդ բաւական մեծ համարձակութիւն էր մեր կողմից, որովհետև կարող էինք հանդիպել Աւստրալիական սև վայրենիներին, զգուշի միջատների և օձերի, որ վրտում էին այդ անտառներում:

Ես գնացի մօտիկ ծովածոցը. միաք ունէի ձուկ բռնելու: Շուտով դուրս եկայ առանձնացած ծովախորշի ծանծաղուտը, որտեղ տեսայ ծովային խեցիներ ու ձկներ: Ծովախորշի ամբ չորս կողմից շրջապատւած էր խիտ անտառով. այդպիսով կազմուել էր մի փոքրիկ լճակ:

Մտայ այդ ծանծաղ լճակը և սկսեցի ուղկանով բազմաթիւ ձկներ շարտել դէպի ամբ: Քիչ յետոյ զգացի, որ ոտքերս բաւական խորն են գնացել ջրի մէջ: Ջրի երեսը բռնել էին լողացող խոտեր, յատակը չէր երևում: Ձրկ-

ները լողում էին շորս կողմիս և ես բռնում էի մեծ քանակութեամբ:

Ոտքս յանկարծ կպաւ մի տարօրանակ բանի և մի ինչ որ բան սեղմեց ոտքս ծնկիցս վեր: Իսկոյն հասկացայ, որ ոտքիցս բռնել է մի հըսկայ խեցի: Նրա մկանունքների ոյժն այնքան մեծ էր, որ յոյս չունէի ոտքս ազատելու նրանից:

Այն բոպէին, երբ զգացի, որ մի ինչ որ բան ճնշում է ոտքս, ուռկանիս կոթով սեղմեցի խեցիի մարմինը. այդ օգնեց նրանով, որ խեցիի պատեանի երկու փեղքը շկարողացան վրայ գալ, միանալ. չփակեցին: Միւս ձեռքով զգուշութեամբ շօշափում էի խեցիի պատեանի մակերեսը: Պատեանի եզրերն ալիաձև էին, այդ պատճառով ոտքիս որոշ մասերը ազատ էին, և ոտքիս արեան շրջանառութիւնը կանգ չէր առել. հակառակ դէպքում ոտքս կընդարմանար և ես պէտք է խեղդէի:

Պարսափելի ցաւ էի զգում և միևնոյն ժամանակ գիտակցում էի, որ այսանդ ինձ ոչ ոք օգնութեան չէր գայ և չէր ազատի: Ազդանշան չէի կարող տալ, որովհետև հրացանս մօտս չէր. իմ բարձրակոչ աղաղակն ու կանչը կորչում էր ալիքների ծփանքի ու գոռոցի տակ: Զուրը քանի գնում բարձրանում էր, մթնշաղը թանձրանում: Գիտէի, որ ինձանից ոչ հեռու լողում էին շնածկներ և ամեն մի բոպէ կարող էին յարձակել

ինձ վրայ: Մահը, կարծէք, պատրաստ գլխիս վերև կանգնած էր:

Չուրն արդէն հասել էր ուսերիս, երբ ափից հրացանի ձայներ լսեցի՜ն, այդ ընկերներս էին, կարծում էին, թէ ես մոլորել եմ, ուզում էին ցոյց տալ ճանապարհի ուղղութիւնը: Այդ իմ տանջանքի սոսկալի բոպէներն էին, որովհետև հրացանի ձայների ուղղութիւնը ցոյց էր տալիս, որ նրանք ինձ փնտռում էին անտառում. չէին էլ մտածում գալ դէպի Չուրը, մանաւանդ որ, ծառերը խանդարում էին նրանց ինձ տեսնելուն: Չարչարանքս անտանելի էր, ես ջահէլ էի, սիրում էի կեանքը. մահը ուժից վեր մի սարսափ էր ինձ համար:

Չուրը բարձրանալով հասել էր ծնոտիս. այդտեղ ես յանկարծ յիշեցի որ գօտուս վրայ դանակ ունիմ: Հանեցի դանակը, մի լաւ շունչ քաշեցի ու կռացայ ջրի մէջ: Կտրեցի խեցիկ մկանուէնքների մի մասը, կտտրելով նախ պատեանի եզրը ցանցի կտտով: Գլուխս դուրս հանեցի, մէկ էլ, շունչ առայ ու նորից ջրի տակն անցայ և կտրեցի մկանուէնքներից մի քանի կտոր ևս:

Խեցին այդ անդամահատումից մի քանի անգամ ցնցեց և թուլացաւ. ես ազատեցի: Ոտքս կարծես չորացել էր: Շտապեցի ձեռքերիս ու ոտքերիս վրայ սողալով, չորեքթաթ տալով հասնել մեր կայարանը, ընկերներիս մօտ:

Մի քանի օր չէի կարողանում ոտքս շարժել:

բայց այդ աննշան էր ինձ համար, քան այն բու-
պէն, որ ապրեցի ջրում խեցիից բռնւած:

Անձանօթ երկրում կարելի է հանդիպել
բազմաթիւ անկանխատես վտանգների:

Հ Ո Ր Ի Գ Ա Ղ Տ Ն Ի Ք Ը

(Նիկողայոս Լիից)

Ռայլֆ Բօրդեստօնին ես հանդիպել եմ ա-
ռաջին անգամ «Արիւնհեղութեան տեղում» (այդ-
պէս է կոչուում քաղաքացիական պատերազմի
օրից սկսած), երբ 1864 թ. գեներալ Գրանտը
Ամերիկայում փառաւոր յաղթութիւն տարաւ:

Այդ վաղուցայ քան է, այն ինչ թուում է,
թէ երեկ է կատարւել: Ես վտանգաւոր վէրք ըս-
տացայ թշնամու նիզակից: Իմ կողքին գետին
ընկաւ մի զինւոր, որ թեթեւ էր վիրաւորւած:
Նա մօտ սողաց և կապեց իմ վէրքը, դա Ռայլֆ
Բօրդեստօն էր: Մեզ տարան հիւանդանոց, որտեղ
էինք միասին ապրում. ապա նորից եկանք մեր
զնդերը և այլևս իրար չհանդիպեցինք կուրի դաշ-
տում: Պատերազմը վերջացաւ: Ես ապրում էի Ռիզ-
մօնդում, Վերգինիայի հասարակապետութեան
մէջ:

Անցաւ մի քանի տարի. մի օր անցնում էի
փողոցով, տեսայ մի ծանօթ դէմք. ես կանչեցի՝
Ռայլֆ, նա ճանաչեց ինձ, և մենք զնացինք
նրա տունը:

Շատ խօսեցինք, թէ ով որտեղ է եղել և

ինչ է արել: Նա ապրում էր այդ ժամանակ մե-
նակ և ինձ առաջարկեց մի առ ժամանակ իրեն
մօտ ապրել:

Նրա սուներ գտնուում էր քաղաքից դուրս և
բոլորովին առանձնացած էր: Տան չորս կողմը
ալեծուփ ծածանուում էին հացի արտերը, քիչ հե-
ռու անտառերն էին սկսուում, որտեղ կային թու-
նաւոր օձեր. առանձնապէս օձ շատ կար, ինչպէս
Ռայլֆն էր ասոււմ, հին ջրհորի չորս կողմը: Այդ
հորը փորել էր նրա հայրը, երբ առաջին անգամ
տեղափոխուել էին այդտեղ:

Միտք են ունեցել ջրհորի ջրով չորային
ժամանակ կենդանիներ ջուր տալ: Բայց ջուրը քիչ
է եղել և վատ յատկութեամբ, այնպէս որ այդ
հորը թողել են և փորել մի նորը տան մօտ, որից
և օգտոււում էին մինչ այդ օրը:

Ես սիրում էի օձ որսալ և առաջարկեցի
Ռայլֆին գնալ անտառ: Բանից դուրս եկաւ, որ
Ռայլֆը դեռ անտառ չէր գնացել այն օրից, երբ
կորցրել էր այնտեղ այն գանձարկղիկը, ուր պա-
հոււմէին նրա պառաւ մօր ամուսնութեան վկա-
յականն ու այն վաւերագիրը, թէ այդ անտառը
պատկանում է նրան:

Մինչև այդ ժամանակ Ռայլֆը չէր չորա-
ցրել անտառի ճահիճները և ոչ էլ կարել էր
ծառերը: որովհետև հարևաններից մէկը նոյնպէս
տէր էր կանգնել անտառին: Երկու կողմն էլ ո-
րոշել էին չօգտուել անտառից: Իմ հարցին, թէ

նորա ինչպէս շեն գտել արկղիկը, Ռայլֆը պատմեց հետևեալը.

1864 թ., երբ Հիւսիւսային Ամերիկան կըուտում էր Հարաւայինի հետ, թշնամու բանակը գտնւում էր հէնց այն վայրում, ուր Ռայլֆի տունն էր: Յաճախ շրջում էին այդտեղում լրտեսներ ու խուզարկուներ, Ռայլֆի եղբայրը մի տասը տարեկան երեխայ, մօր հետ իրենց անասունները թաքցնում էր անտառում: Անասուններին ծախում էին միմիայն իրենց զօրքին և ոչ թշնամուն:

Մի անգամ բաւական մեծ գումար ստացաւ պառաւը, ծախած կենդանիների համար. այդտեղ յանկարծ երևացին պատառոտած շորերով երկու մարդ, որ միտք ունէին պառաւից փողը խլել: Պառաւը հասկացաւ նրանց միտքը և համը ձեացաւ. նա սպասում էր, որ մէկը կը պատահի և կազատի իրան:

Գողերը համբերութիւնից դուրս եկան, պառաւին դռան մօտից դէն ձգեցին և մտան սենեակ: Նա դարակից խլեց արկղիկը, որի մէջ դրած էին վաւերագրերն ու փողը և դրեց փոքր որդու փեշի տակ: Երեխան արագ դուրս թռաւ տնից և վազեց անտառի խորքը: Գողերը նկատեցին երեխային:

Երեխան երբ տեսաւ, որ իրեն հետևում են, անցաւ հին ջրհորի մօտով, արկղիկը նետեց հորը ու շարունակեց առաջ վազել. նա յոգնեց ու ընկաւ խոտերի մէջ: Այդ պահին գնդակն անցաւ նրա

ականջի կողքով. բայց երեխայի անշարժ մնալը փրկեց նրան:

Սրիկաները տեսան, որ երեխան արկղիկը ձգեց հորը, որոշեցին հանել այն: Առանց երկար ու բարակ մտածելու նրանցից մէկը ժանգոտած երկաթէ լարով կախուեց հորը: Քիչ անց սարսափելի աղաղակներ լսուեցին հորի խորքից: Պատճառն այն էր, որ օձերը շրջապատել էին անբախտին և անվերջ խայթոցներ էին հասցնում նրան: Նրա աղաչանքին ու լացին, որ դուրս հանեն նրան հորից, ընկերները ականջ չէին դնում, այլ ստիպում էին գտնել արկղիկը: Վերջապէս, երբ նրանք տեսան, որ ընկերը արկղիկը դուրս չի բերում և իրենք էլ կարող են բռնուել, թողին ու փախան:

Սակայն մի խումբ գինւորներ, որոնց ծախել էր պառաւը իր եզները, բռնեցին աւազակներին: Նրանք հորից դուրս հանեցին և միւսին, որն իսկոյն մեռաւ. նրա ամբողջ մարմին ծածկուել էր օձի թոյնով:

Այդ դէպքից յետոյ Ռայլֆը այլևս չէր գընացել անտառ և ոչ մի կերպ չէր համարձակւի հորը մտնել, թէկուզ նախազգուշացուցիչ միջոցներով ու պատրաստութեամբ:

Քիչ մտածեցի ես և ասացի Ռայլֆին, թէ անպայման ձեռք կըբերեմ արկղիկը: Գնեցինք մի մեծ աման ծխախոտի տերևներ և ուղևորուեցինք անտառ, դէպի հորը: Գիտէի, որ օձերը չեն դիմանում ծխախոտի ծխին:

Ես նայեցի հորի մէջ և տեսայ մեծ քանակու-
թեամբ օձեր, որոնք գալարուում էին յատակին և
պատերի երեսին. նրանց մէջ էր և վշշան օձը,
որ լողում էր հոտած ջրի մէջ, շապիկը հեշտ
փոխելու համար: Երբ օձերը շապիկ են փոխում,
նրանց թոյնը աւելի ուժեղ է լինում:

Վառեցի մաքող ծխախոտը և ամանով կա-
խեցի հորի մէջ, նախօրօք ի հարկէ ջուրը մաք-
րելուց յետոյ: Ապա հորի բերանը փակեցինք:
Մի ժամից յետոյ, երբ բաց արինք հորի բերա-
նը, օձերը բոլորն էլ խեղդւել էին ծխի մէջ:

Մաքրեցինք հորը օձերից, և ես մտայ այն-
տեղ արկղիկը փնտրելու. բայց արկղիկը յատա-
կին չկար: Երբ ուզում էի վեր բարձնանալ,
աչքս ընկաւ պատի մի խորշի, որտեղից դուրս
էր ցցւած մի սատկած օձի պոչ:

Ուզեցի օձը վերցնել ժողովածուի համար և
յանկարծ ձեռքիս տակ զգացի մի քառակուսի ա-
ռարկայ: Մեծ էր զարմանքս, երբ վերցրի այդ
և տեսայ, որ արկղիկն էր:

Պատահաբար նա ընկել էր այդտեղ. եթէ
դիտմամբ ձգէիր, դժւար թէ արկղիկն ընկնէր
այդ խորշը:

Անշափ ուրախացաւ Ռայլֆը. պառաւ մայրը
չգիտէր ինչպէս ինձ շնորհակալութիւն յայտնէր:

Այժմ նրանք ձեռք բերին անտառի սեփա-
կանութեան իրաւունքը և այն գիտակցութիւնը,
թէ արգարութիւնը միշտ յաղթում է:

ԱՐԴԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ՅԱՆՑԱԳՈՐԾՈՒԹԵՍՆ ՏԵՂՈՒՄ

(Օվէն Օլիվերից)

Շատ անգամ եմ լսել տրտունջներ, թէ մեր դատարանները խիստ գանդաղ են գործում. սակայն դատարանի արագութիւնը շատ անգամ տխուր հետեանքներ ու սխալներ է ունենում:

Կաշւիս վրայ եմ փորձել դատարանի արագ գործելու հետեանքը և հազիւ էր, որ գո՛հ չդարայ այդ դէպքին:

Երբ ջանէլ էի և ապրում էի Լոնդոնում, փոքր եղբայրս աշխատում էր Կալիֆորնիայի հանքերում: Նա մի անգամ հիւանդացաւ, և ուզում էր գալ Լոնդոն, լսելով այդ՝ ես ուղևորւեցի Ամերիկայ և երեք շաբաթից յետոյ հասայ այնտեղ. գիշերեցի Պերիս կոչւած դիւղում:

Ծառաստանը ձգւում էր հանքերի ուղղութեամբ, որտեղ աշխատում էր եղբայրս: Միւս օրը դուրս եկայ գիւղից, ճանապարհը ինձ անձանօթ էր. երևի ես սխալւեցի, գնում էի անհարթ տեղերով. կառքս, որով գնում էի՝ կոտրւեց. պատահեցի մի մետիսի, գնեցի նրանից մի գեղեցիկ վարդարւած ձի, շատ էժան: Նստեցի այդ ձին և դեռ չէի անցել մի վերստ, երբ շրջապատեցին ինձ մի քանի ձիաւորներ. նրանք յայտնեցին ինձ, որ ես կախւելու եմ, որովհետև տեղային օրէնքով գողը մահւան է դատապարտւում: Նըրանցից մէկը սակայն առարկեց ընկերներին, թէ

նոր օրէնքով նրան պէտք է նախ կոմիտէտի քննութեան առաջարկեն:

Ես միշտ ասում էի, որ ձին չեմ գողացել, այլ առել եմ, բայց ականջ չէին դնում: Շուտով հասանք մի քանի փայտէ տների: Ձեռքերս կապած ես ներկայացայ նրանց գլխաւորին—գնդապետին և միւս դատաւորներին. գլխաւորը սրածայր մօրուսով, ալևոր մազերով, բայց կորովի մի մարդ էր: Նրանք չլսեցին իմ առարկութիւնները և միաձայն վճռեցին՝ ինձ կախել ձիագողութեան համար. մանաւանդ որ ձին կոմիտէտի անդամներից մէկինն էր:

Գնդապետը հրամայեց նոր պարան բերել և մի բաժակ ըմպելիք տալ ինձ նեարդերս ամբարսնդելու համար: Սարսափն ինձ կալաւ, անխուսափելի էր մահը: Բայց այդտեղ մի բարձրահասակ, քիթը ներս ընկած ու տգեղ մարդ դուրս եկաւ և յայտնեց, թէ ինձ բերել են քննութեան համար. նախ քննել, ապա պատժել, պահանջեց նա:

Գնդապետն ակամայ տւեց մի քանի հարցեր, թէ որտեղ եմ գիշերել և երբ եմ դուրս եկել հիւրանոցից:

Պատմեցի, որ գիշերել եմ մօտիկ քաղաքում. ստացել եմ առաւօտեան փոստը և ճանապարհ ընկել ժամը եօթին: Որպէս ապացոյց՝ ցոյց տւի ստացած նամակը:

Նրանք համոզւեցին իմ ասածիս, նամակի վրայի փոստի կնիքից:

Բանից զուրս եկաւ, որ ձին գողացել էին առաւօտեան ժամը չորսին, երբ ես քնած էի լղել իմ համարում: Իմ անմեղութիւնը ակնյայտ էր: Ընդհանուր համաձայնութեամբ արդարացրին ինձ:

Այն բարձրահասակ երիտասարդը, որ ինձ պաշտպանեց՝ առաջարկեց առաջնորդել ինձ մինչև հանքերը և գնդապետին խնդրեց, որ մեզ տան ամենալաւ ձին:

Մենք նրանից բաժանելիս՝ նա ինձ խորհուրդ տւեց շուտով վերցնել եղբօրս և հեռանալ երկաթուղով, որպէսզի երկրորդ անգամ չընկնենք կոմիտէտի ձեռքը:

Ես նրան չհասկացայ. բայց երբ նա բաւական հեռացաւ, յետևիցս ձայն տւեց, թէ նա գիտէր իմ անմեղութիւնը, որովհետև ինքն էր ձին գողացել և ծախել սեմիտին, իսկ այժմ տանելու է այն ձին, որի վրայ նստած նա առաջնորդում էր ինձ:

Ահա թէ ինչու առհասարակ վատ են զինւորական դատարանները, ուր ամենայն արագութեամբ որոշում են մարդկանց բախտը: Արագութիւնը միշտ իր հետ բերում է և մեծամեծ սխալներ: Զարմանալի չէ, ուրեմն, եթէ վճռած է բարեփոխել այդ դատարանները:

Կ Ե Ն Դ Ա Ն Ի Թ Ա Ղ Ի Ա Ծ Ն Ե Ր Ը

(Փ. 1, 660-ից)

Մեր, ինչպէս և որսորդներից շատերի, սիրտը քարացել էր: Դժլար էր ամենատարօրինակ պատմւածքներով անգամ մեզ վրայ տպաւորութիւն գործել...

Ֆրանսիայի հիւսիսում ընկած է մի դարաւոր հսկայ ամրոց, այդտեղ հաւաքւեցինք մի անգամ ընկերներով: Դրսում թիփի-բորան էր, որսից նոր էինք վերադարձել, բոլորել էինք վառարանի շուրջը, անուշ տաքանում ու սարսափելի պատմութիւններ անում:

Այդ բոլորը անհաւատալի արկածներ էին, որ մեզ վրայ չէին ազդում. ապա ընկերներիցս մէկը ուզեց մի դէպք պատմել, որ իրօք եղել էր:

XVIII-րդ դարի կէսին՝ երիտասարդ Վիկոնտ Ռաբայշտէյնը ճանապարհորդում էր Դոֆինէ գաւառում և իր ընկերների հետ այցելեց դարաւոր Մօնտսեզիւր ամրոցը: Այդ մռայլ ամրոցը մի ժամանակ պատկանում էր դաժան բարօն Դեղարդէին: Պատմում էին, որ այդ ամրոցում շատ անգամ երևում էին ուրւականներ, տեսիլներ, հրէջ պատկերներ և վերջին տարին այդտեղ ոչ ոք չէր ապրում:

Երիտասարդների այդ խումբը, որ եկել էր այդտեղ զւարճանալու, հարց ու փորձ էր անում

ծերունի պահապանին ամրոցի մասին, թէ ինչո՞ւ
այդտեղ մարդ չի ապրում:

«1715 թւին այստեղ ապրում էր Պրակօն-
տալների նշանաւոր ընտանիքը, որ բաղկացած
էր երկու ամուսիններից և Լիւսի անունով մի
աղջկանից, սկսեց պահապանը:

18 տարեկան էր գեղեցիկ ու հեզ Լիւսին,
երբ նրան մարդու տւին. հարսանիքը կատարում
էին Մօնտսեզիւրում:

Վաղուց ամրոցը չէր տեսել այդպիսի ու-
րախութիւն: Հարեան ամրոցներից հաւաքւել էր
երիտասարդութիւնը: Ժամերգութիւնից յետոյ,
բախտաւոր գոյգը, ծնողներն ու հիւրերը սեղա-
նի նստեցին: Լիւսին փայլում էր ուրախութեամբ
և հայրենական բրիլլիանտներով: Խրախճանու-
թիւնը շարունակւեց մինչև սկսեցին պարերը:
Այդ սկսեցին պահմտոցիկ կաղալ:

Ամրոցը խիստ մեծ էր և յարմար այդ հե-
տաքրքիր խաղին: Հնչեղ ծիծաղը զգացնում էր
կիսախաւար միջանցքները:

Երբ շատերը յոգնեցին վազելուց ձայն առ-
ւին հաւաքւել պատշգամբում, չանցաւ մի ըո-
պէ, ամենքն էլ այնտեղ էին. միայն Լիւսին չը-
կար: Տիկին Պրակօնտալը—մայրը, կարծում էր,
թէ Լիւսին շատ լաւ իմանալով ամրոցի ամեն
մի անկիւնը՝ ամենից յաջող էր պահ մտել:

Սակայն ահաւոր էր սարսափը, երբ ամբողջ
ամրոցը փնտրելուց յետոյ չըգտան նրան, այդ
նորսապսակ գեղեցկուհուն:

Մնում էր ենթադրել, թէ երևի Լիւսին դուրս է եկել և ընկել շարագործների ձեռքը, որոնք փախցրել են, տանելով նրա հետ և այնքան թանգարժէք իրերը:

Անբախտ մայրը կարգազրեց ամրոցի առաջ մարմարիօնէ խաչ կանգնեցնել այս վերտառութեամբ. «Լիւսի Դը-Պրակօնտալ. 1715 թ.»:

Ուրախ հարսանիքը ողբերգութեամբ վերջացաւ:

Այդ օրւանից ոչ ոք չի ապրում ամրոցում», վերջացրեց իր պատմութիւնը պահապանը:

Ռաբայշտէյնը լսեց այդ պատմութիւնը, մի անսովոր զգացմունք քաշեց նրան զէպի մարմարիօնէ խաչը: Նա պատկերացնում էր ջահէլ շիկահեր աղջկան, երբ մօտեցաւ առակին, որի լանջին բարձրանում էր խաչը, նրան թւաց, որ նա տեսնում է շէկ մազերի մի փունջ:

Տեղացող կարկուտը միառժամանակ պահեց երիտասարդ խմբին Մօնտսեզիւր ամրոցի մէջ: Բարի պահապանը կերակրեց նրանց, այն ամենով, ինչ Աստուած տւել էր:

Ռաբայշտէյնը նստել էր մտախոհ. նրա ոտքերի մօտ քորւում էր մոխրագոյն դուրեկան կատուն: Նա չհեռացրեց կատին, շոյում էր նրա փափուկ մազերը:

Անձրևը թափւում էր հեղիղի նման. խումբը որոշեց պահմտոցի խաղալ, ինչպէս խաղացել էին անբախտ Լիւսիի հարսանիքին:

Վազվզոցը ուրախութիւն բերեց մտածկոտ

Ռաբայշտէյնին: Հրհռոցով վազվզում էին երիտասարդները ամբողջ ամբողջում, կենդանութիւն տալիս այդ մռայլ շէնքին:

Երբ Ռաբայշտէյնը ուզում էր թաք մտնել, նրա յետևից մէկը վազում էր. նա իջաւ մութ միջանցքը և պահւեց դռան մօտ, այդ դուռը բացեց դէպի յետ. նա անցաւ նրա յետևը. դուռը արագ վրայ խփւեց և Ռաբայշտէյնը մնաց մի նեղ ու մութ տարածութեան մէջ, ուր օդի պակասութիւն զգաց, կարծես խեղդուում էր այդտեղ: Նա սկսեց դուրս գալու մի ելք փնտռել: Ձեռքը կպաւ մի ուրիշ դռան օղակի, որ բացւում էր դէպի ներքնայարկը: Արագ մտաւ նա այնտեղ. նրա յետևից դուռը մեծ թափով վրայ եկաւ ու փակւեց:

Այդ սենեակում նա տեսաւ բազկաթոռի վրայ նստած մի կին, առաջին դրւած մի գիրք. բազկաթոռը գտնւում էր սենեակի մի անկիւնում: Կնոջ դէմքի անշարժ լինելը անհանգստութիւն պատճառեց երիտասարդին, վերջինս մօտեցաւ նրան և ի՞նչ է տեսնում. դիակ էր այդ, որը քարացել, մումիա էր դարձել: Դէմքը մոմանման էր ու հանգիստ, աչքերը փակ, ձեռքերը յենւած էին բազկաթոռի թևքերին: Կապոյտ շորերը խաւարել էին, թանգարժէք իրերն ու զարդերը մթազնել:

Դա կենդանի թաղւած Լիւսին էր:

Ռաբայշտէյնը դիմեց դէպի դռները, բայց ոչ մէկն էլ չկարողացաւ բաց անել: Նա կանչում

էր, աղաղակում, բայց ոչ ոք նրան չէր լսում: Մի փոքրիկ լուսամուտ, որ նայում էր խոպան բակը, երկաթէ հաստ ցանցերով բռնած էր:

Այստեղ Ռաբայշտէյնին սպանում էր դանդաղ մօտեցող սովամահը, նա մտածում էր, որ կարող է խելագարւել. շատ աղաղակեց, շատ կանչեց, բայց իզուր. ոչ ոք չէր լսում, ոչ մի տեղից օգնութիւն չէր կարող գալ: Նա Լիւսիի հետ կենդանի պիտի թաղւէր: Յոգնած ու տանջւած նա ընկաւ յատակին ու քնեց:

Առաւօտեան սարսափով զարթնեց անբախտ Ռաբայշտէյնը: Ահա նա ներքնայարկի անկիւնում տեսնում է երկու փայլուն կէտ. նա մօտ գնաց և տեսաւ, որ երեկւայ իր ոտքերի մօտ փայլող կատուն էր:

Ազատւելու յոյսը զարթնեց Ռաբայշտէյնի սրտում. նա արագ վազեց կատուի մօտ, բռնեց նրան և կապեց նրա ոտքից իր թաշկինակը: Կատուն մոմուալով թռաւ պատի վրայ և ցանցաւոր լուսամուտից դուրս ելաւ:

Մինչ այդ Ռաբայշտէյնի ընկերները երկար փնտռելուց յետոյ յուսահատւել էին գտնել նրան: Վերջապէս տեսան կատւին, նրա թաշկինակի հետ միասին: Հետևեցին, թէ կատուն ո՞ւր կարող է մտնել. գտան ցանցաւոր լուսամուտը, քանդեցին պատը և ուշագնաց Ռաբայշտէյնին հանեցին այնտեղից:

Այդ կերպ յայտնի դարձաւ և Լիւսիի տըխուր պատմութիւնը:

Բանից դուրս եկաւ, որ այդ սարսափելի, ամենքի համար անմատչելի գետնայարկում ապրում էր ամենքից ծածուկ, ամբողջի դաժան ու եղեռնագործ տէրը, որին գտան այդտեղ և դատապարտեցին նրա աններելի յանցանքների համար:

Կենդանիների հետ սիրով վարւելը շատ անգամ մեծ օգուտ է բերում մարդկանց:

Ա Պ Ա Յ Ո Յ Յ

(Պ. Գեւմանից)

Զինւորական արշաւախումբը գտնւում էր վայրենիների երկրում: Խմբի հրամանատարն էր գնդապետ Վիրտը. նա շատ անհանգիստ էր և գրգռւած, որովհետեւ նրա գնդի մէջն էր և արքայազն Մանգէյմ-Քաջը, այդ մարտիկ երիտասարդը:

Դեռատի արքայորդին յաճախ մասնակցում էր այն խմբերին, որ դուրս էին գալիս բանակից շրջապատը գննելու, հետազօտելու: Վիրտը վախենում էր, որ իր հսկողութեանը յանձնած երիտասարդը, որը Եւրոպայում բոլոր թագաւորող տներին արիւնակից էր, կարող էր ենթարկւել վայրենիների յարձակումներին:

Երբ փոքրիկ Վիլհելմը գնում էր սարերը և ուշանում, սպաները ամբողջ ժամերով փնտռում էին նրան: Սկզբում այդ առանձին բաւականու-

Թիւն էր պատճառում ամենքին, բայց իւրաքանչիւրն ունէր իր գործը, իր որոշ աշխատանքը. շուտով ամենօրեայ այդ պատումները ձանձրացրին ամենքին:

Մի անգամ արևն արդէն մօտ էր հորիզոնին, իսկ արկածասէր արքայորդին դեռ չէր դարձել բանակ: Գնդապետը հրամայեց երկու սպայի, փնտռել նրան:

Երբ սպաները հեռացան զնգապետի մօտից, նրանցից մէկը, Բերդ անուշով, առանց քաշելու սկսեց գանգատել, որ ամեն օր ստիպւած են լինում փնտռել այդ անհնազանդ, ուրիշին չլսող արքայորդուն: Նա հաւատացնում էր, որ երիտասարդն այժմ հաւանօրէն, անհոգ, ծաղիկներ է հաւաքում, չի էլ մտածում, թէ մարդիկ նրա համար անհանգիստ են:

Կրաուսն ընդհատեց ընկերոջը լուրջ նկատումով, թէ սարերում վայրենիների հետ շատ հնարաւոր է ընդհարումը. մանաւանդ որ վառ երևակայութեան տէր գահաժառանգը այնքան փափագում էր հանդիպել վայրենիներին: Սպաների պարտքն է շուտով գտնել արքայորդուն. ապա կրաուսն աւելացրեց, որ եթէ որևէ վտանգ սպառնար արքայորդուն և իրենք ազատէին նրան, ծառայութեան մէջ կը բարձրանային, և նոր աստիճաններ կը ստանային:

Այդպէս զրուցելով սպաները սարերը բարձրացան. այստեղ նրանք բաժանուեցին տարբեր

կողմերի վրայ. նախօրօք պայմանաւորեցին իրար նշան տալ սուլոցով

Կրաուսը մտաւ երկար կիրճը, անցաւ մի քանի ժայռ և յանկարծ լսեց ազազակներ: Մի րոպէ շանցած նա տեսաւ մի սպայ, որ ուղեկցում էր արքայորդուն. սպան արիաբար պաշտպանւում էր հինգ վայրենիների յարձակումից: Գետնին ընկած էր սևամորթների մի կոյտ, որոնց մէջ Կրաուսը նկատեց դահաժառանգի զրժգոյն դէմքը:

Կրաուսն ամենայն արագութեամբ յարձակեց թշնամու վրայ. առաջին սպան այդ պահին վայրենու ուժեղ հարւածից գետին տապալւեց: Ատրճանակի մի քանի հարւածներով Կրաուսը ստիպեց վայրենիներին յետ նահանջել: Նա դիակների միջից դուրս քաշեց դահաժառանգին և համոզւելով, որ երիտասարդը դեռ շնչում է, գիրկն առաւ նրան և մեծ դժւարութեամբ յետ դարձաւ դէպի բանակը: Վայրենիները պահ մի տարակուսանքի մէջ էին. սակայն շուտով ուշքի եկան և նետերի տարափ էր, որ տեղում էր Կրաուսի գլխին: Վէրքերի վրայ նոր վէրքեր էին բացւում ու կսկիծ տալիս. սպան հագիւ հազ ոտքերը փոխում էր:

Սարի յետևից վերջապէս երևաց Բերգը, որ գալիս էր՝ լսելով ընկերոջ սուլոցի ձայնը:

Վայրենիները տեսնելով նոր սպային, փոխուստի դիմեցին:

Կրաուսը գահաժառանգին յանձնեց Բերգին, ինքը ուշագնաց ընկաւ գետին:

Գնդապետը դիմաւորեց Բերգին շատ ողորմած հոգով. ընկերները շնորհաւորում էին Բերգին և ձեռքը սեղմում:

Կրաուսի վէրքերը վտանգաւոր էին. նա ուշքի չէր գալիս: Բերգն ափսոսանքով էր ցնցուել կատարած դէպքով, որ սկզբում ոչինչ չէր կարողանում պատմել:

Ամենքն էլ հաւատացած էին, թէ արքայորդուն, որ թեթև վէրք էր ստացել, ազատել է Բերգը:

Սկզբում Բերգը չէր հասկանում, որ Կրաուսի քաջագործութիւնը ամբողջովին վերագրում են իրեն: Մի քանի օրից յետոյ նրա մէջ նախանձը շարժեց: Ինչո՞ւ նա չպիտի ազատած լինէր գահաժառանգին: Ծառայութեան մէջ պիտի բարձրանայ Կրաուսը, իսկ ինքը ոչինչ չի ստանալու:

Ամենքը Բերգին առանձին համակրանքով էին վերաբերւում, Կրաուսը չէր առողջանում. ահա այդ ամենը սիրտ տւեց Բերգին, ոչ ոքի չպատմել ճշմարտութիւնը, և իրեն պահել ընկերոջ արիութիւնը:

Ժամանակն անցնում էր. Բերգի համար ամօթ էր այդքան ուշ բաց անել իսկական գործը: Գնդապետը մի անգամ կանչեց նրան իր մօտ և առանձին շնորհակալութիւն յայտնեց, որ, նա մեծ ծառայութիւն արեց ամբողջ գնդին:

Բերզը լուռ մնաց. ընդունեց գովեստը:

Կրաուսը կամաց-կամաց լաւանում էր, մի առաւօտ նա Բերզին իր մօտ կանչեց:

Շեշտակի, խիստ հայեացքով դիմաւորեց նա Բերզին. անմիջապէս հորց տւեց եղած թիւրիմացութեան մասին, որ առաջ էր եկել Բերզի լուռ մնալուց:

Շփոթեալ Բերզը կամաց մըմնջաց, թէ ամենքն էլ կարծում էին, որ Կրաուսը կրմեռնի և ես ափսոսում էի, որ այդպիսի մի յաջող գործի զուր պիտի կորչէր:

Կրաուսը դառն ժպտաց՝ նկատելով, թէ Բերզը ուզում էր գողանալ ուրիշի կատարած ծառայութիւնը:

Թուլահոգի Բերզը սկսեց աղաչել Կրաուսին, որ սա ճշմարտութիւնը բաց չանէ, որի համար Բերզին զօրքից կըհեռացնէին: Սակայն Կրաուսը մնաց անողոք և հաստատ իր խօսքին, թէ գործի ճշմարտութիւնը յայտնի կըղարձնէ:

Բերզի գոյնը փոխւեց. նա մօտեցաւ հիւանդին և կամաց շրջնջաց, թէ ինքը ստիպւած կըլին ատել Կրաուսին, կուել նրա դէմ, թէ նրան աւելի շուտ կըհաւատան, իսկ Կրաուսի խօսքերն հիւանդի զսուանցանք կըհամարեն:

Կրաուսը սառն նայում էր այդ փոքրոգի երեխային. երբ նա դուրս էր գնում, յետևից ասաց, որ այդ բանի համար նրան չի ների և կաշխատի փոխարէնը վճարել:

Անցաւ մի տարի. արշաւախումբը դարձաւ
Նւրոպա:

Կրաուսի վէրքերը առողջացան, բայց ցա-
ւերը շարունակոււմ էին. նա ոչ ոքի չյայտնեց
այն ծանր բեռի մասին, որ ճնշում էր նրա հո-
գին. նա դարձաւ մեկամաղձոտ ու տխուր և եր-
բէք չէր ժպտում:

Մի անգամ մի ծանօթ ընտանիք հրաւիրեց
նրան հիւր: Գիտէր Կրաուսը, որ այնտեղ շատ
հիւրեր կըլինեն, դրա համար էլ սիրով չէր գնում,
մարդիկ կըծանրացնէին հիւանդի դրուժիւնը:

Ճանապարհին գնացքի վագոնում Կրաուսը
պատահեց Բերգի մօրը և պատահական կերպով
ծանօթացաւ նրա հետ: Այդ կիներ ևս հիւր էր
գնում նոյն տունը:

Մայրը երկար ժամանակ խօսում էր որդու
մասին, պատմում նրա յաջողութիւնների մասին,
պարծենում նրա ազնուութեամբ ու գեղեցիկ հո-
գեկան յատկութիւններով: Նա հաւատում էր,
թէ որդին եզակի մի անձնաւորութիւն է և բո-
լորովին անընդունակ չար գործերի: Ասուած
ոչ անէ, եթէ մի օր նա լսի և տեսնի իր որ-
դու մասին կեղծ ու խարդախ վարմունք, այդ
օրը կըլինի նրա անհուն թշառութեան ու ան-
բախտութեան ժամը:

Կրաուսը լսում էր այդ միամիտ բախտա-
ւոր կնոջը ու լռում:

Տուն հասնելով Կրաուսը տեսաւ շատ հիւ-
րեր. հանդիպեց, ի հարկէ սառն կերպով, նաև

Բերգին, որի գործերը վերջին ժամանակները շատ յաջող էին:

Այդտեղ էր և արքայորդի Մանգէյմը:

Ամբողջ իրիկեան ընթացքում Կրաուսն ու Բերգը չհանդիպեցին իրար: Բայց յանկարծ տան տիկինը գահաժառանգի և երկու սպաների— Կրաուսի և Բերգի համար թղթախաղի սեղան պատրաստեց:

Բերգը շատ անհանգիստ էր ու յուզւած: Խաղն սկսեց լարւած լուռութեամբ. թուղթ բաժանելու հերթը հասաւ Կրաուսին: Արքայորդին անսպասելի նկատեց Կրաուսի ձեռքի վրայ վէրքի սպի, որ հռովմէական V թւանշանի ձև ունէր: Նա յուզւած հարցրեց, թէ Կրաուսը այդ վէրք սրտեղ է ստացել:

Արքայորդին լաւ յիշում էր, որ երբ իրեն վիրաւոր ու կէս ուշագնաց տանում էին բանակը, տանող սպայի ձեռքի վրայ նկատել էր նոյնպիսի մի վէրք. այն ինչ Բերգի ձեռքը չունէր այդպիսի վէրք:

Կրաուսը լուռ էր...

Արքայորդի Մանգէյմի բարձրաձայն բացա-
կանչութիւնը հաւաքեց հիւրերին սեղանի շուրջը:

Մանգէյմի հայեացքը դարձած էր Բերգի վրայ: Սպասում էին ամենքը պատասխանի:

Օրհնասական ըոպէ էր: Կրաուսն էլ լուռ էր և շեշտակի նայում էր ընկերոջը:

Այդ սարսուռ ըոպէին Կրաուսը յիշեց Քեր-
դի պառաւ մօրը, նրա ալիւր գլուխը պայծառ
լուսով պատկերացաւ նրա առաջ:

— «Այս վերջը ես ստացել եմ հանքային ջրի շնորհիւ խցանը հանելիս», ասաց Կրաուսը. բայց շատ ծանր էր նրա համար իրեն ուղղած արքայորդու շեշտակի հայեացքը:

Կրաուսը խնայեց սիրող մօթ լալերու գլուխն ու մեծ հասակը:

Ա Ն Կ Ո Չ Հ Ի Ի Ր Ե Ր

Գիւղական ուսուցչուհու արկածը Հիւսիսային Ամերիկայում

(1. Մակ-Գօնայլդից)

Անվեհերութիւնը իմ բնաւորութեան աչքի ընկնող գծերից մէկն էր: Գիւղական ուսուցչուհու պաշտօն ստացայ հիւսիսային Ամերիկայի գաւառներից մէկում և գալով պաշտօնատեղս՝ ես բնակւեցի դպրոցի շէնքում: Դպրոցը քաղաքից բաւականին հեռու էր, անմարդաբնակ վայրում:

Անցաւ չորս ամիս. ամեն ինչ խաղաղ էր. ինձ ծիծաղելի էին թւում այն մարդկանց նախագգուշացումները, որ ծանօթ էին այդ տեղին. և որը վտանգաւոր էին համարում:

Մի շաբաթ օր, գնացի քաղաք չորս ամսւայ ոտճիկս ստանալու: Երբ դուրս էի գալիս բանկից, հանդիպեցի ծանօթներիցս մէկին, որը շնորհաւորեց շատ փող ստանալս:

Բանից դուրս եկաւ, որ մեր դպրոցի քաթտուղարը պատմել էր հիւրանոցում իմ անվա-

խուժեան մասին և հանաքով յայտնել, թէ հիմա արժէ ինձ թալանել, որովհետև մեծ գումար էի ստանալու:

Քարաուղարի վայր ի վերոյ խօսակցութիւնը ինձ զայրացրեց և թեթե յուզւած՝ ես դարձայ իմ առանձնացած բնակարանը:

Վրայ հասաւ մութ ամպած գիշերը: Դրսից երկու ոտքերի տրոփիւն լսեցի, որ գալիս էր ճանապարհի կողմից: Իսկոյն մարեցի ճրագը և սկսեցի ականջ դնել:

Մի քանի բոպէ անց պարտէզի փոքրիկ դռնակի մօտ կանգ առաւ մի սայլակ. սենեակիս լուսամուտին մօտեցաւ եկողներից մէկը: Շուռչս պահեցի և կպայ պատին լուսամուտի մօտ: Այն մարդը երեսը կպցրեց ապակուն և նայեց սենակիս ներսը, որտեղ ոչոքի չտեսաւ, ու դարձաւ սայլակի մօտ:

Շուտով սկսեց ճոճուալ հեռացող սայլակը:

Հասկացայ, որ գողերը կարծեցին, թէ ես դեռ չէի դարձել քաղաքից. գիտէի, որ նրանք կրկին կըզան դէպի ինձ: Գործարանը, ուր ես կարող էի ազատւել, երկու մղոն հեռու էր իմ տանից և գտնուում էր այն կողմը, ուր սրիկաների սայլակը գնաց:

Երբ նայեցի աւազակին, յիշեցի, որ ննջարանիս առաստաղն ունի օղափոխութեան անցք, առանց ժամանակ կորցնելու՝ ոտքիս տակ դրի սեղանը, սեղանի վրայ էլ աթոռը և մեծ դժւարութեամբ, հետս սունելով փողիս տոպրակը, բարձ-

բացայ այդ անցքով և նրա դուռը ամուր փակեցի, նախօրօք մի ձողով աթոռը սեղանի վրայից ցած ձգելով: Այդտեղ ձեռքս ընկաւ մի պարան, որ վերջանում էր օղակով. հաւանօրէն մէկը մոռացել էր:

Նորից լաւեց անիւնների ճոռոցը. շունչս ինչ քաշելով ես լսեցի, թէ ինչպէս երկու հոգի մօտեցած դռանը, բաց արին և մտնելով սենակս, սկսեցին փնտռաւ:

Ոչինչ չգտան, ի հարկէ. սկսեցին բարձրաձայն հայհոյել: Մէկը նրանցից հաւատացնում էր, թէ ես որպէս թէ դեռ տուն չեմ եկել, և շտապեցնում էր ընկերոջը շուտով հեռանալ, քանի լոյսը չէ բացւել: Միւսը պնդում էր սպասել: Վերջապէս նրանք սկսեցին իրար հայհոյել, և մէկը հայհոյելով միւսին դուրս գնաց:

Սիրտս սառել էր վախից: Վարժ գողի աչքերը նկատեցին վերջապէս օդափոխութեան անցքի դռնակը, որը նրա ձեռքով արագ բացւեց: Ինձ թւաց, որ մահը սարսափելի տանջանքներով մօտենում է ինձ: Սարսափն ինձ տիրեց:

Այդ վայրկանին մի միտք փայլատակեց իմ գլխում և ազատեց ինձ: Ես վերցրի պարանը և օղակը ձգեցի գողի վիզը. նրան կրխեղդէի եթէ նա ձեռքը շանցկացներ օղակի մէջ: Բայց ես պարանը քաշում էի որքան ուժ ունէի, գողը, որ կանգնած էր աթոռի վրայ, զբաղուած էր պարանով. մինչ այդ աթոռը դուրս թռաւ նրա

տաքերի տակից, և նա ուժգին աղմուկով փուռեց
յատակին ու մնաց անշարժ:

Խելագարի պէս վերցրի ես փողիս տոպրակը
և թռայ ցած, թռիչքս անյաջող դուրս եկաւ.
ես ընկայ ուղղակի գողի վրայ: Սարսափով տա-
նից դուրս վազեցի և երբ առաւօտեան հարևան
գործարանը հասայ, բոլոր մազերս սպիտակել
էին:

Ահա թէ ինչ կրեցի ես մի գիշերւայ ըն-
թացքում: Իմ հնարագէտ, ճարպիկ միտքը միայն
ինձ ազատեց:

Այդ ապրումներից յետոյ, այնքան աշխա-
տանքով ձեռք բերած փողերով՝ ես զէնք գնեցի:

Այժմ, երբ լուսաւորութիւնը տարածւած է
ամեն տեղ (Ամերիկայում ի հարկէ), երբ առանց
սեռի խտրութեան ընտրողական իրաւունքը վա-
յելում են ամենքը, այդպիսի յանցագործութիւն-
ներ հազւագիւտ են:

Այնուամենայնիւ դրանից յետոյ էլ, ես շա-
րունակեցի նոյն տեղում մնալ և կատարել եմ
մեծ գործ: Գիւղացիք էլ աւելի էին յարգում
իրենց փոքրիկ վարժուհուն:

Իմ աշակերտ, աշակերտուհիներս առաջար-
կում էին ինձ միշտ պահապան լինելու, բայց
ես մերժում էի:

ԲԵՆԴԵՐԲԻԻ ԱՐԿԱՐԸ (ՎԱՅՐԻ ԱՅԾ)

(Ֆրանկ Սեպից)

Սիրուն Մարգարիտը կրունկները անհամբեր խփում էր գետնին: Նա դիտում էր այն ջահէլ զոյգին, որ մօտենում էր նրանց: Եկողները նրա տալ Աննան էր, մի դեռատի աղջիկ, և ամաչկոտ սպայ Բենդերբին: Երևում էր, որ Բենդերբին շփոթւած էր:

Մարգարիտը մրթմրթում էր իր նշանածի, մայօր Բեգշաուի վրայ, որ կանգնած էր նրա կողքին, անւանում էր նրան անհոգ, շուտ գլխի չընկնող, որովհետև Բեգշաուն, որ աւելի մեծ էր, հարկ էր որ փոքր սպային, այդ վախկոտ Բենդերբին, համարձակութիւն ներշնչէր: Աննան սիրում էր Բենդերբին, իսկ Բենդերբին, որ սիրահարւած էր Աննայի վրայ, չէր համարձակւում իր զգացմունքը յայտնել աղջկան: Հարկաւոր էր, որ մի փորձառու մարդ խառնէր նրանց սիրային պատմութեանը:

Մայօր Բեգշաուն ամեն օր լսում էր նոյն յանդիմանութիւնները, և նրա գլուխն զբաղւած էր այն հարցով, թէ ինչպէս անէ, որ Բենդերբին թողնի իր ամօթխածութիւնը:

Մի անգամ Մարգարիտի հայրը պատրաստւում էր որսի գնալ. նա վարձեց մասնագէտ որս փնտուողներ: Բոլորը խօսում էին որսի մասին: Բենդերբին հրաւիրւածների թւումն էր:

Ճաշի ժամանակ խօսք բացւեց որսւած կենդանիների մորթիներից հաւաքածու կազմելու վրայ: Աննան յայտնեց, թէ շատ է փափագում մի արկարի գլուխ ձեռք բերել, բայց զժբախտաբար շատ դժւար է որսալ այդ կենդանուն:

Մարգարիտի համար անսպասելի, որը շարունակ հետևում էր երիտասարդ գոյգին, Բենդերբին դարձաւ Աննային այս հարցով, թէ կընդունէ՞ արդեօք Աննան նրանից այդ կենդանու գլուխը եթէ ինքն սպանի: Աննան պատասխանեց, թէ այդ գլխի համար պատրաստ է տալ այն ամենը, ինչ որ ունի:

Հետևեալ օրը որսորդները բարձրացան գեղեցիկ անտառոտ սարերը: Մարգարիտն ու Աննան զբօսախնջոյք սարքեցին դաշտում, որտեղից կարող էին դիտել հեռադիտակով այն ամենը, ինչ կատարւում է սարերի սանրանման բարձունքների վրայ:

Օրը բախտաւոր էր: Որսորդների առաջ անսպասելի կերպով դուրս եկաւ վայրի այծերի մի հօտ, հօտի առաջից գնում էր խոշոր, մոխրագոյն ու թաւամազ, մեծ ու ոլորուն պոզերով սէիզը (առաջնորդը):

Բեզշաուն տեսաւ, որ Բենդերբին կանգնած է թեք ապառաժի գլխին և ձգւում է դէպի սէիզը: Նա հաւատացած էր, որ երիտասարդ սպան անսխալ հրացանաձիգ չլինելով, կարող էր իզուր կրակ բանալ և խրտնցնել հօտը. չի թողնի, որ միւս որսորդները, ինչպէս հարկն է, օգտուեն այդ

յաջող դէպքից. որպէսզի Բենդերբիլին զգուշացնէ, նա մի փոքրիկ քար նետեց դէպի նա:

Քարը դիպաւ Բենդերբիլի մէջքին: Սա վեր թռաւ, յետ քաշւեց, աշխատելով ոտքի կանգնել. հրացանը ձեռքից վայր ընկաւ և սուզւեց անդունդը:

Վախեցած հօտը փախուստի դիմեց ապառաժի նեղ եզրով, որը 20 ոտնաչափ բարձրութիւն ունէր. քիչ ներքև, թեք գծով ցած էր իջնում ձորակը, ծածկւած կարճ խոտով:

Յանկարծ Բեզշաուն սարսափով նկատեց, որ Բենդերբիլն ձեռքերը առաջ մեկնեց և քսան ոտնաչափ բարձրութիւնից ցած նետւեց ու նրստեց սէիզի մէջքին:

Բենդերբիլն խիզախաբար բռնեց սէիզի կողորկորդը, որը յուսահատ խռպոտ մկրկում էր: Սկսեց կատաղի պայքար: Մի վայրկեան չանցած՝ որսորդն ու կենդանին սարի լանջից մեծ արագութեամբ գլորւեցին ու կորան ծառերի մէջ, և իջնում էին դաշտը:

Բեզշաուն սարսափած ու յուսահատ սկսեց կածանով ցած վազել:

Մինչ այդ Մարգարիտն ու Աննան տեղաւորւել էին անտառի ծայրին և ուրախ զրոյց էին անում ու դիտում անմատչելի ժայռերի լանջերը:

Յանկարծ նրանք տեսան մի զանգւած, որ գլորւում էր բարձունքից: Հսկեց մի ուժեղ թլմփոց և զանգւածը բաժանւեց երկու մասի:

Նրանց ոտքերի մօտ ընկաւ անկեղան սէ-
իզը, ջարդելով իր ողնաշարն ու դիմացի ծառը:
Բենդերբին, որ բռնել էր այծի երկար մազերից,
հարւածի ուժից մի կողմ նետուեց և ընկաւ ան-
շնչացած, կանանցից քիչ հեռու:

Մի ճիչ հանեց Աննան ու մօտ վազեց Բեն-
դերբին, բարձրացրեց նրա թուլացած մար-
մինը և գլուխը դրեց իր ծնկներին:

Քիչ անց ուշքի եկաւ Բենդերբին, ճանաչեց
Աննային. քաղցր ժպիտը լուսաւորեց Բենդերբիի
սառնջլած դէմքը:

Նա կամաց, բայց վստահ յայտնեց Աննային,
որ վաղուց սիրում է նրան և խնդրում է նրա
ձեռքը: Աղջիկը պատասխանեց մի ժպտով, որ
լի էր բախտաւորութեամբ: Կամաց-կամաց ոյժ
ստացաւ Բենդերբին, ոտքի ելաւ և իր գիրկն ա-
ռաւ գեղեցիկ Աննային:

Սէբը ուժեղ է լմահւան երկիւղից և ա-
ռանցքն է մարդկային կեանքի:

Ս Ո Ղ Ո Մ Ո Ն Ի Դ Ա Տ Ա Ս Տ Ա Ն Ը

(Հեղկական կեանքից)

Հնդկաստանը բնութեամբ հարուստ երկիր
է. նրա ձուխ ու փարթամ բուսական, կենդանա-
կան ու հանքային թագաւորութիւնները, տաք
կլիման, այրող արևն ու հզօր քամին ստեղծում

են այնտեղ մի կեանք, որը որքան պերճ է ու գունագեղ, որքան խոշոր ու վիթխարի, նոյնքան արագ է ու վաղանց, նոյնքան փութկուտ ու սրբարշաւ: Այդ երկրի մեծամեծ բարիքների հետ միասին ծնւում, աշխարհ են գալիս նոյնքան խոշոր չարիքներ: Որքան ծնւող կեանքն է զւարթ, հիւթալից ու կորովալի, նոյնքան մահը արագաթափ, սպանիչ:

Հնդկաստանի խոշոր չարիքներից մէկն էլ համարւում է խոլերա կոչւած հիւանդութիւնը, որ կարճ միջոցում անթիւ գոհեր է տանում: Սակայն երկիրը չի դատարկւում, շնորհիւ նրա աճուն ուժերի:

Մինչև այժմ մարդկային գիտութիւնն ու հնարագիտութիւնը դեռ այն աստիճանի չի թափանցել տարածւել այդ երկրում, որ հնար լինէր նման անուելի չարիքների առաջն առնել՝ ինչպէս օրինակ այդ տարափոխիկ հիւանդութիւնը արդէն հազագիւտ երևոյթ է դարձել Եւրոպայում:

Սոլերան հնդկաստանում դեռ բարձրագլուխ իր արշաւն է կատարում, մտնում ամեն տեղ, բաց անում ամեն մի դուռ. նա չի խնայում ոչ մեծին, ոչ փոքրին, ոչ հարուստին, ոչ աղքատին, ոչ տիրոջը և ոչ ծառային:

Օրերից մէկում նա մտաւ և Սարվադար գաւառը, ուր շատ անգամ էր, ի հարկէ, եղել: Տեղը ծանօթ, մարդիկ լուռ ու հնազանգ նրան. նոյն իսկ վախենում էին նրա անունը տալ, այն-

քան սարսափ էր տարածել նա այդ ժողովրդի վերայ, Տևու՛ն սարսափը սակայն բթացնում է զգացմունքը, և հնդիկներն իրօք բուժ զգացմունքով տանում են նրա հարւածները:

Այս անգամ խոլերայի հունձը շատ յաջող էր: Սարվանդարի ազգաբնակութեան համարեա կէսը զո՛հ գնաց նրան:

Սոլերան չքաշւեց մտնել և հարուստ ու անւանի Սամուղ-Ալի Բօլբակ-Ռուստամ-խանի տունը, որ հեռու ազգական էր այդ գաւառի տիրոջ, Ռաջիին, ինչպէս կոչում էին նրան տեղացիք:

Սամուղ-Ալի խանը այդ ժամանակ տնից բացակայ էր: Նա գնացել էր Կալկաթա Ռաջիի որոշ յանձնարարութեամբ: Տանն էին մնացել ընտանիքն ու ծառաները: Սոլերան այդ տանից էլ վերցրեց մի քանի հոգի:

Սամուղ-Ալի խանի կինը, տիկին Սարախը որոշեց ուխտ գնալ «Լուսաղբիւրը», որ այդտեղից մօտ յիսուն վերստ հեռաւորութեան վրայ էր գտնւում:

Պատմում էին, թէ «Լուսաղբիւրը» նոր էր դուրս եկել և բղխում էր այն սուրբ Բրահմայի գերեզմանից, որը յիսուն հազար տարի սրանից առաջ ապրում էր այդ երկրում: Ով մի կու՛մ ջուր խմէր այդ աղբիւրից, նա ազատ կըմնար խոլերայի հարւածից: Ժողովուրդն ահագին բազմութեամբ դիմում էր այդտեղ, որ փափագելի ուխտատեղի էր դարձել:

Տիկին Սարախը հրամայեց սալ լծել. առաւ

Իբր հետ իր փոքրիկ ծծկեր երեխային, Սամուղ-Սլի խանի որդի Մագօմին, սիրելի աղախին Մի-րիամին ու այլ ծառաներ և ճանապարհ ընկաւ դէպի «Լուսաղբիւր»: Միրիամն էլ իր հետ էր վերցրել իր ծծկեր երեխային, Եանսիին:

Ճանապարհին՝ դեռ չհասած «Լուսաղբիւրին»՝ մեռան նախ սայլապանը, միւս ծառաները, և ապա ինքը տիկին Սարախն ու աղախին Միրիամը: Կենդանի մնացին միայն երկու փոքրիկ երեխան՝ Մագօմն ու Եանսին և մի զոյգ եզները, որ քաշում էին սայլը:

Եզները՝ կորցնելով իրենց աէրերին և մնալով իրենց կամքին, բնականաբար յետ են դառնում դէպի տուն:

Անտէր սայլը, որի վրայ նստած են մնում երկու անխօս ծծկեր երեխաները, ճանապարհին պատահում է զողերի, որոնք տանում են նրա վրայի բոլոր իրեղէնները, նոյնիսկ մեռածների շորերը. չեն քաշում մերկացնել նաև երեխաներին և վերցնել նրանց շորերը:

Ամեն մի անցորդ՝ տեսնելով սայլը և նրա վրայի սևացած դիակները՝ հեռու էր փախչում, քաշեր ու փայտեր նետում եզներին, որ շուտով դնան հեռանան: Վերջապէս սայլը կանգ է առնում Սամուղ-Սլի խանի տան առաջ: Գուրս են գալիս ծառաները և սարսափած՝ դիակներն են սայլից վեր բերում:

Գալիս է տուն և ինքը Սամուղ-Սլի խանը:

Նա մազերն է փետում, գլխին մոխիր ցանում
այդ մեծ դժբախտութեան համար, որ հասել էր
նրա ընտանիքին, որից միայն մի երեխայ էր
կենդանի մնացել:

Մի ցաւ էլ այն էր, որ երկու երեխան, ու-
րոնք մերկ, անզիտակցաբար ճանապարհորդել
էին վարակւած դիակների հետ և այնուամենայ-
նիւ առողջ մնացել, շատ նման էին միմեանց-
կարծես մի խնձոր էին երկու կէս արած: Նրանց
միմեանցից տարբերելու հնար չկար: Նրանց մայ-
րերը կարող էին միայն այդ իմանալ, որոնք ար-
դէն մեռել էին: Իրենք երեխաները չէին կարո-
ղանում խօսել, որ կարելի լինէր ճանաչել:

Ծառաներից ոմանք մէկին էին համարում
խանի որդի, միւսին—աղախնի, ոմանք՝ ընդհա-
կառակը. սակայն ոչ ոք ոչինչ զբական բան
չէր կարող ասել:

Սամուղ-Ալի խանը իրօք դժւար կացութեան
մէջ էր, անհրաժեշտ էր, որ նա ճանաչէր իր
խսկական ժառանգին և նրան յանձնէր իր ամ-
բողջ կարողութիւնը, իր տոհմական իրաւունք-
ներն ու պատիւները:

Նա անճարացած գիմեց այդ խնդրի վճռման
համար Ռաջիին: Բայց ինչ կարող էր անել Ռա-
ջին: Սամուղ-Ալի խանը զիմում է երկրի իմաս-
տունն ու խելացի մարդկանց այդ խնդրի առթիւ,
և ոչ ոք չի կարողանում այդ հանելուկը լուծել:
Վերջտակէս տաճարի բրահմաները յայտնե-

ցին, որ այդ դժևարին խնդիրը կարող է լուծել
Սարվադարի իմաստուն փիղը: Որոշւեց այդ գոր-
ծը յանձնել իմաստուն փղի դասաստանին:

Սարվադարի Ռաջիի պալատի առաջ տա-
րածուում էր «մարմարիօն հրապարակը, որն այդ
օրը զարգարւած էր դրօշակներով, նրա միջին
տարածութեան վրայ փուլած էր մի մեծ խորա-
սանի թանգարժէք խալի: Սալու վրայ խաղում
էին երկու փոքրիկ երեխայ՝ Մագօմն ու Եան-
սին: Բազմաթիւ ամբօխը շրջապատել էր հրա-
պարակը:

Չանցան մի քանի ըոպէ պալատից դուրս
եկաւ մի մեծ թափոր, բաղկացած բրահմանե-
րից և նրա զանազան կարգի ծառայողներից-
կրօնաւորներից:

Ոստիկանութիւնը ամբօխը յետ մղելով՝ ճա-
նապարհ բացեց թափորին, որը կանգ առաւ
հրապարակի միջին մասում: Թափորին, հետեւեց
հոյակապ, մարմնեղ ու հզօր պատերազմական
ծեր փիղը, որ զարգարւած էր ասեղնագործ ու
գեղեցիկ ծածկոցով:

Փիղը անցնելով Ռաջիի մօտից, որ բազմել
էր հրապարակի մէջ տեղում, գլուխ տւեց ա-
ւանդական քաղաքավարմամբ նրան, մրթմրթա-
լով ինչ որ բան, երևի, փղական լեզուով ողջու-
նեց նրան: Ապա փղավարը, որ նստել էր փղի
վրայ, ուղղեց նրան դէպի երեխաները: Փիղը
մօտեցաւ խալուն և նայում էր նրանց մարդկա-
յին աչքերի արտայայտութեամբ:

Երեխաները սկզբում անտարբեր էին դէպի փիղը, երևի չէին նկատել նրան. սակայն շուտով նրանց հայեացքն ուղղւեց դէպի այդ հսկայ կենդանին:

Երեխաներից մէկը՝ տեսնելով փղին՝ սուր հայեացք ձգեց նրա վրայ, ապա կարծես վախեցաւ, երեսը շրջեց նրանից ու արագ շորքեթաթ տւաւ. այնպէս որ գլորւեց և ընկաւ խալու վրայից: Բրահման վերցրեց նրան և կրկին դրեց խալու վրայ: Բայց երեխան կրկին հեռացաւ փղից:

Միւս երեխան ընդհակառակը ուշի ուշով դիտեց փղին. ապա ձեռքերն իրար տւեց կարծես, ծափ էր տալիս, մի ինչ որ բան թոթովեց ու շորքեթաթ տալով՝ գնաց դէպի փիղը:

Փիղը երկարացրեց կնճիթը, բարձրացրեց նրան վեր և դրեց իր մէջքին:

Բրահման բարձրացաւ տեղից, մօտեցաւ Խամուդ-Սլի խանին և ասաց. «Սա է քո որդին, խան. ցոյց տալով փղի վրայի երեխային: Նա չվախեց փղից, որովհետև նրա երակներում հոսում է նրա նախնեաց արիւնը, որոնք սովոր են կռիւ գնալ անվախ ու ազատ կամքով. փղերսով յարձակել թշնամու վրայ անվեհեր հոգով»:

«Միւսը, աղախնի որդին է. նրա մէջ խօսեց նրա նախնիքների դարաւոր ստրկութիւնն ու վախը: Դատը վերջացաւ»:

Խամուդ-Սլի խանի բարեկամները շրջապա-

տեցին նրան և շնորհաւորեցին խնդրի յաջող
լուծման համար:

ԱՆՀԱԻԱՏՆԵՐԻ ԱՐԴԱՐԱՄՏՈՒԹԻՒՆԸ

(ն. Մամօնովից)

Տրիպօլի բազիսներից մէկում ընկած է
Տարաբուլօս-Գարբ կոչւած նահանգական քաղա-
քը: Քաղաքի մի ծայրում բարձրանում էր նա-
հանգապետի շքեղ պալատը, ուր ապրում էր
այդ երկրի յայտնի արաբական շէյխը, Օմար-
բէն-Հուսէյնը: Թուրքական կառավարութիւնը՝
ակնածելով և խոնարհելով արաբ շէյխի մեծ
հեղինակութեան առաջ ի պատիւ և ի վարձա-
տրութիւն նրա երկարամեայ գոծունէութեան՝
նահանգապետի պալատումն էր բնակութեան տեղ
յատկացրել նրան:

Օմար-բէն-Հուսէյն շէյխը սկսած երիտա-
սարդ հասակից ոտքի տակ էր տւել ու անցել
Աֆրիկայի բոլոր արաբական երկիրները: Սկսած
Սահարա և նման տօթ անապատներից մինչև
անտառոտ ու ապառաժոտ անմատչելի լեռները:
Նա ման էր եկել ոտքով կամ ուղտի վրայ նստած,
ամեն տեղ փառաբանել Ալլահի անունը, ամե-
նուրեք տարածել Ղուրանի սուրբ խօսքը:

Չկար Աֆրիկայում արաբական մի ցեղ, որ
չճանաչէր Օմար-բէն-Հուսէյն շէյխին, կամ նրա
անունը լսած չլինէր: Սկսած նստակեաց, քա-

դաքակրթութեան շէմքին ոտք դրած ցեղերից մինչև կիսավայրենի ու աւազակ արաբները՝ ամենքը յարգում ու պաշտում էին նրան:

Ծերունի շէյխի խաղաղ քարոզչական կեանքը անցել էր համարեա անամպ: Այդ կեանքը միայն մի դժբախտութիւն էր ունեցել: Շէյխի կինը՝ Լէյլին ծաղիկ հասակում մեռել էր, թողնելով Օմար-բէն-Հուսէյնին, որպէս մխիթարութիւն մի որդի, Դաւութ անունով:

Շէյխը ճշմարիտ անչափ սիրում էր Դաւութին, որը նրա գառամեալ հասակի միակ սիրփանքն էր: Թուրք կառավարութիւնը, ի նշան առանձին յարգանքի դէպի արևոր շէյխը, Դաւութին ընդունել էր զինւորական ծառայութեան, սպայի աստիճան տւել, իւզբաշի կարգել: Դաւութը հրամանատար էր հեծեալ գնդի:

Հայր ու որդի ապրում էին շատ սիրով, հաշտ ու համերաշխ: Ամեն անգամ, երբ որդին վերադառնում էր զինւորական մարզանքից, հայրը զիմաւորում էր նրան քաղաքից դուրս: Ձերմ համբոյրներով գրկում էին միմեանց հայր ու որդի և հեծելագնդի համողջոյնի ձայնի տակ դառնում տուն:

Սակայն Ալլահի կամքին հաճելի չէր, որ Օմար-բէն-Հուսէյն շէյխը սովորական մահով գերեզման իջնէր: Կարծես կայծակի հարւած էր, որ իջաւ անամպ երկնքից, լուսածագին անհաւասների թնդանօթների զղրղիւնը սարսափ բերեց Տարաբուլօս — Գարբի պատերին: Ազահ խտա-

լացիք իրենց թաթերն էին երկարացնում արաբական հարուստ հողը յափշտակելու:

Թուրք զօրքը, որ անկազմակերպ էր ու հին զէնքերով զինւած, անկարող էր զիմադրել ամեն բանով պատրաստ ու լաւ զինւած թշնամուն: Նա թողեց արաբական ծովափնեայ վայրերը, նոյնպէս և Տարաբուլօս-Փարբը ու հեռացաւ երկրի խորքը նոր ուժերով յարձակելու թշնամու վրայ:

Գա կրկնակի հարւած էր Օմար-բէն-Հուսէյն շէյխի համար. մէկ՝ որ իսլամական կրօնն էր պարտուում, երկրորդ՝ նրա միակ որդին էր հեռացել նրանից: Ալլահը զիւտէր, թէ պատերազմի դաշտում ինչ կարող էր պատահել նրան:

Օրերից մէկուում, երբ Օմար-բէն-Հուսէյն շէյխը ծնկաչոք իր ջերմ ազօթքներն էր վեր առաքում Ամենակարող Ալլահին և խնդրում նրանից իսլամական աշխարհին յաղթութիւն, ներս մտաւ նրա ծառայ Մահամմէդը և յանձնեց շէյխին Գաւութի նամակը.

Շէյխն ինքն էր ուղարկել Մահամմէդին Գաւութի մօտ նրանից լուր բերելու և եթէ հնարաւոր է նրա հետ տեսակցելու:

Գաւութը գրում էր, որ ինքը ողջ առողջ է: Պատրաստուում են թշնամու վրայ յարձակելու և Տարաբուլօս-Փարբը յետ խլելու: Հրատարակւած է կրօնական պատերազմ, ամբողջ արաբական աշխարհը ոտքի է կանգնել, միացել են բոլոր ցեղերը: Իսկ հօր հետ տեսակցելու տեղը

նշանակել է Բու-Մելիան ջրհորի մօտ նոյն օրը կէս գիշերին: Այդտեղ իտալական պահապաններէ շլթան նօսը էր: Դաւութը յոյս ունէր, ծածուկ անցնել այդ շլթան:

Վրայ հասաւ գիշերը. հանդարտ ու խաղաղ հարաւային թովիչ գիշեր էր: Երկնքում աստղերըն էին փայլփլում, երկրի վրայ իտալական զօրքի վրանների առաջ խարոյկներն էին ծուխ ու բոց արձակում:

Բու-Մելիան հորի մօտով ահա անցնում են երեք պահապան զինւոր, ծխում են նրանք ու հանդարտ քայլում, հեռացան մթութեան մէջ:

Թփերի տակ թաքնւած, ջրհորի հէնց կողքին սպասում է ծերունի շէյխը իր սիրելի որդուն:

Մօտ է կէս գիշերը: Բացարձակ լռութիւն է տիրում: Ահա մի պատկեր է նկատուում մթութեան մէջ իտալական գլխարկով ու սպայական վերարկուով:

— Թող օրհնելի Ալլահը. հայր այստեղ ես:

Ասաց եկողը և վրայից դէն ձգեց իտալական վերարկուն: Շէյխի առաջ կանգնած էր Դաւութը:

Նա թողել էր իր ձին օազիսի սահմանի վրայ, ոտքով անցել թշնամու շլթան, ուր պատահել էր իտալացի պահապան սպային, խեղդել էր նրան, հագել վերարկուն, դրել գլխարկը և այդ կերպ ծպտեալ անցել սահմանը:

Դաւութը պատմեց իրենց պատրաստութիւններն ու նպատակները, և յոյս յայտնեց, որ

կարճ ժամանակում արաբների միացեալ գոռոյժը յետ կրքշէ թշնամուն և ծովը կըլցնէ:

Ծէգիւն մօտ էր, երբ հայր ու որդի բաժանուեցին. դեռ մի քանի քայլ չէին անցել, երբ իտալական սահապանը նկատեց անցնող սոււերը և ձայն տուեց.

— Ո՞վ է գնում:

Միևնոյն ժամանակ պատասխան չստանալով ելեքտրական լապտերը ուղղեց սոււերի կողմը և մի քանի անգամ զարկ տուեց:

Շէյխը վազեց դէպի սահապանը և կանգնեց լապտերի դիմաց:— Փախիր, ազատիր, Գաւութ, — ձայն տուեց շէյխը և այդ կերպ Գաւութին ծածկեց թշնամու աչքից:

Իրարանցում բարձրացաւ սահապանների մէջ, զարկեր տուին մի քանի անգամ դէպի թըշնամու կողմը և կրկին ամեն ինչ հանդարտուեց:

Շէյխին բռնեցին ու տարան բանտ:

—

Կէս օրին բանտ մտան երեք զինուորական, սպայի շորերով: Նրանցից մէկը, որ ամենից մեծ էր երևում, ձեռքում բռնած թղթի վրայ իտալերէն մի բան կարդաց, որից շէյխը ոչինչ չհասկացաւ:

Ապա թարգմանը, որ արաբերէն լաւ չէր իմանում, տեղ-տեղ թուրքական բառեր մէջ ձգելով, ասաց հետևեալը:

— Ծերունի, քեզ մեղադրում են, որ տեսակցութիւն ես ունեցել լրտեսի հետ, որը

սպանել է իտալական սպային: Քո տանը գտել են զինւորական գրքեր, քարտէզներ, պատկերներ, սպայական շորեր, թամբ և գէնք: Դու գիտես որ Տրիպօլին այժմ պատկանում է Իտալիային. դուք բոլորդ այժմ ոչ թէ թուրքական, այլ իտալական հպատակ էք. այդ յայտնի է տեղիս ազգաբնակութեան. չէ որ ամեն տեղ կպցրած են գեներալ նահանգապետի յայտարարութիւնները: Դու գիտակցաբար գիմադրում ես օրինաւոր իշխանութեանը:

Օմար-բէն Հուսէյնը գլուխը բարձրացնելով այսպէս խօսեց.

— Պարոն, քո խօսքերը անմիտ են: Մեզ, իսլամի հաւատարիմ գաւակներիս համար ի՞նչ նշանակութիւն ունի, որ ձեր զօրքերը ժամանակաւորապէս մտել են մեր տները: Մի՞թէ թղթի կտորները կարող են մեզ ազատել հաւատարմութեան այն երգումից, որ աւել ենք Ղուրանի վրայ բոլոր մուսուլմանների հրամայողին, սուլթանին, որ Ալլահի ստւերն է երկրիս վրայ, ուղղափառների խալիֆը: Հազարաւոր այդպիսի թղթեր չեն ազատի մի մուսուլմանի հոգի, որովհետև աշխարհական իշխանութեան կարգադրութիւնը, որ չէ սրբապօրծած հոգևոր իշխանութիւնից, ոչ մի ոյժ չունի: Դու ասում ես, որ իմ տանը գտել են օսմանական սպայի իրերը: Այդ իրերը իմ որդունն են, Դաւութ-բէն Օմարինը. նա ըստայ է, իւզբաշի. գիշերը տեսակցել եմ նրա հետ և այդ բանի համար ես ինձ մեղաւոր չեմ

համարում. չկայ օրէնք, որ արգելէ հօրը տեսնելու որդուն. թէ նա սպայ է սպանել, ինձ յայտնի չէ: Պատերազմում մարգիկ սպանում են միմեանց: Չէ որ մենք չենք սկսել պատերազմը, այլ դուք էք մտել մեր քաղաքներն ու գիւղերը:

Լուեց շէյխ Օմար-բէն Հուսէյնը:

Թարգմանը շատ համառօտ, աղաւաղաժ ձևով յայտնեց միւսներին շէյխի խօսքերը:

Մայօրը հրամայեց ասել շէյխին, թէ նրան սպառնում է մահաւան պատիժ, որովհետև մասնակցել է իտալիական սպայի սպանման գործին և աջակցել է լրտեսի փախստին:

— Ես ասացի քեզ, պարոն, վրայ բերեց շէյխը, թէ ոչինչ չգիտեմ իտալական սպայի մասին: Որդուս հետ եմ տեսակցել. բայց նա լրտես չէ, և եկել էր միայն ինձ տեսնելու: Ասա՛ ինձ, ես ի՞նչ պիտի անէի քո կարծիքով:

Թարգմանը դժւարացաւ պատասխանել:

— Ասացէք ծերունուն, դժգոհ առարկեց մայօրը, թէ նա պարտաւոր էր իշխանութեանը յանձնել թուրք սպային, թէկուզ և նրա հարազատ գաւակը լինէր նա: Օրէնքը մէկ է ամենքի համար:

Թարգմանից լսելով այդ խօսքերը՝ Օմար-բէն-Հուսէյնը դառն ժպտաց, դարձաւ դէպի պատը և արտասանեց.

— Մի վիճիր անմիտի հետ և մի համոզիր յիմարին, ինչպէս ասւած է Ղուրանում:

Նրանք թողին և հեռացան: Բանտի դուռը

շաչիւնով փակւեց: Մեռելային լուսթիւնը կըրկին պաշարեց բանտը:

Անցաւ մի քանի ժամ: Յանկարծ բանտի պատերին հասաւ թնդանօթի ձայներ: Կապոյտ երկնքի փոքրիկ կտորը, որ երևում էր բանտի ցանցաւոր պատուհանից, ծածկւեց թուրքական գնդացրի ծխով:

— Դաւութը ճիշտ էր ստում, մըմնջաց ծերունի շէյխը. մերոնք յարձակում են գործում: Տուր յաղթութիւն մերոնց ամենակարող Տէր:— Աղօթում էր նեխած բանտի պատերի մէջ կուշ եկած Օմար-բէն-Հուսէյն շէյխը:

Երկու ամսից աւելի մնաց շէյխ Օմար-բէն-Հուսէյնը նեղ ու նեխած բանտում: Իտալացիք զբաղած էին պատերազմով և մոռացել էին նրան:

Աին-Չարի յաղթութիւնից յետոյ իտալական զօրքը դադար առաւ տօնելու այդ յաղթութիւնը: Իսկ արաբները մի քանի արիւնալի կռիւներից յետոյ ստիպւած էին եղել քաշւել դէպի Ջէբել-Գուրիան սարերը:

Տօնի նախընթաց օրը շէյխին դուրս բերին բանտից և ներկայացրին պատերազմական դաշտային դատարանին:

— Մի վախիր ծերունի, ասաց թարգմանը շէյխին. այսօր մենք տօնում ենք մեր յաղթութիւնը. այդ ուրախ օրւայ պատճառով հրամանատարը քեզ կընտրէ, եթէ ներում խնդրես:

— Անիծւի քո լեզուն, մըմնջաց քթի տակ շէյլը, որ յայտնեց ինձ այդ բոթը... և նրա դէմքը սևացաւ:

Դատը երկար չքաշեց. դատախազը, օրէնքի այդ պաշտպանը կարճ կտրեց մեղադրական ճանր, որպէսզի շուշանայ հանդիսից:

Վերջին խօսքը տրւեց մեղադրւողին:

— Ասան դրանց, դառնալով թարգմանին՝ խօսեց շէյլը, թէ ես չեմ հաւատում անհաւատների արդարամտութեանը, որ ինձ, անպարտիս, տանջեցին բանտում միմիայն նրա համար, որ ես տեսակցել եմ որդուս հետ: Ասան, որ փողոցների պատերին կպցրած այն թղթի կտորները անգօր են մուսուլմանի հոգին ստրկացնելու, աւսան, որ կըխփէ ժամը, երբ գետերով թափւած արիւնի և այն անարգանքի փոխարէն—որ, զգում եմ, թափելու էք իմ ալևոր գլխին—վրէժ կըլուծեն ձեզանից:

Թարգմանը կարճ կտրեց, թէ մեղադրւողն իրեն մեղաւոր չի համարում որդուն տեսնելու համար:

— Օրէնքի առաջ բոլորը հաւասար են, վրայ բերեց նախագահը:

Սորհրդակցութիւնը նոյնպէս կարճ տևեց:

Նախագահը բարձրաձայն կարգաց վճիռը, որ վերջանում էր այս խօսքերով:

Վերև յիշւած այս բոլոր յանցանքների համար պատերազմա-դաշտային դատարանը դեկտեմբերի վեցին արաբական շէյխ Օմար-բէն-

Հուսէյնի համար վճռեց մահուան պատիժ՝ կախա-
ղան բարձրացնելով:

Վճիռը գործադրել ՁԷ ժամուայ ընթացքում»:
Թարգմանեցին շէյխին վճռի միտքը:

— Հասկացայ, — ընդհատեց թարգմանին շէյ-
խը.

— Դու կարող ես ներում խնդրել. յաղթու-
թեան պատճառով այսօր դատաստանը կարող
կըլինի գուցէ քեզ ներել:

— Յիմարի խօսքերը չեն պղծի իմաստունի
աղանջները—սասաց ինքն իրեն շէյխը, ապա
բարձրաձայն աւելացրեց.

— Թող կատարւի, ինչ որ լինելու է: Կամ-
քը Ալլահինն է—նա այդ խօսքերով երեսը դար-
ձրեց դատաւորներից:

Շէյխին կրկին բանտ տարան: Ճանապար-
հին նա աեսաւ թուրքական եօթ թնդանօթ
հիւսւած արմաւենու ճիւղերով, որ խլել էր
թշնամին: Արտասուքի երկու խոշոր կաթիլ զը-
լորւեցին ալեգարդ շէյխի կնճռոտ դէմքի վը-
րայով..

Կէս պիշերին հրապարակի վրայ մշակները
կանգնացնում էին կախաղանի սիւները:

Ժամը մէկին կախազանը պատրաստ էր:
Շէյխը գլուխը բարձրացրեց դէպի երկինք, մրմնջաց
իր կարճ աղօթքը և իրեն յանձնեց մարդկային
բախտի Ամենակարող Կարգադրողին: Դեռ դա-
հիճը օղը չէր ձգել շէյխի վիզը, երբ շէյխը

հանգիստ հողին աւանդեց, նրա դիակը դահիճի ձեռքից վայր ընկաւ գետնին:

Դահիճը շփոթւեց և արձակեց օդակը:

Մօտ եկան դատախազն ու սպաները. նրանց առաջ փուլած էր դիակը անշարժ, տրդար մահւան վեհութեամբ կնքւած:

— Պէտք է վճիռն ի կատար ածել, — ասաց դատախազը և ձեռքով նշան տւեց դահիճին:

Երիտասարդ սպան անցաւ մթութեան մէջ և արտասուեց:

Արտասուեց, որովհետև ջահէլ էր, լի ասպետական անուրջներով, ձգտում էր դէպի կոիւ, ձեռք բերելու պատերազմական փառք, բայց չկարողացաւ սառնարիւն տոկունութեամբ տանել անողոք օրէնքի դաժան վճիռը, ալեգարդ ծերունու սպանութիւնը, մի օրէնք, որ ստեղծել է մարդը և ոչ Աստուած: Իսկ մարդիկ յաճախ սխալուում են...

Առաւօտեան շէյխի կախւելու տխուր լուրը կայծակի արագութեամբ տարածւեց քաղաքում:

Ամբոխը շրջապատեց սև կախադանը, որի վրայ ճօճւում էր դիակը:

— Նայիր, ասում էր մուսուլմանը զաւակին, իտալացիք ձեռք բարձրացրին սուրբ ծերունու վրայ, բայց Ալլահը սրբեց նրա դէմքից այդ անարգանքը, տեսնո՞ւմ ես, ինչպէս հանգիստ է նրա դէմքը, որովհետև հողին Մահմէդի դրախտումն է:

—Յիշիր, ինչ ասած է սուրբ Ղուրանում՝ վրէժ լուծիր քո թշնամիներից և նրանց զաւակներից մինչև եօթերորդ սերունդը, թէկուզ անցնի եօթն անգամ եօթանասուն եօթ տարի:

Ամբոխը հեղեղի նման բարդուում էր հրապարակի վրայ: Իսկ կախաղանի վրայ գրւած էր.

«Օրէնքի առաջ ամենքը հաւասար են»:

Կէսօրին հրամայւեց կախաղանի վրայից վերցնել մարմինը, որովհետև երկիւղ էին կրում ժողովրդի զայրոյթի բռնկումից, որը շէյխ Օմար-բէն Հուսէյնին սրբերի շարքն էր զասել:

Կ Ն Ի Ք Ի Պ Ա Հ Ա Պ Ա Ն Ը

Պարսկական պատմածք

(Ն. Մամօնովից)

Արքայից արքան, տիեզերքի հրամայողը, հէնց նոր վերջացրեց իր վերջին պօէման:

Ծանր էին գրւում «Իրանի ամենամեծ բանաստեղծի» երկի վերջին տողերը, զրա համար նրա զալամը (զրիչը) պատրաստող երկու վարպետները լաւ ծեծւել էին բամբուկէ ճիւղտներով. նրանք զժւար թէ կարողանային շուտ ոտքի ելնել և քայլել վիրաւոր կրունկներով: Երկւոր կըմնայ մլականոցում անզգոյշ թանաք պատրաստողը, որի պատճառով բուռն ոգևորութեան պահին արքայից արքան ամենագեղեցիկ խօսքի վրայ թանաքի կաթիլ թողեց, որը մթագնեց

Ալլահի փոխանորդի, Աստուծոյ սուերի, կրակոս
ոգևորութիւնը...

Բայց պօէման լրացել է.

Այնպէս քաղցր, այնպէս ներդաշնակ են հըն-
չում թագաւոր-բանաստեղծի ականջին սքան-
չելի յանգաւոր տողերը:

— Փառք և գոհութիւն Ալլահին, որ պար-
գեատընել է ինձ այսքան առատ ձիրքով, — առան-
ձին գոհունակութեամբ աչքերը երկինք է դարձ-
նում շահը:

— Է՛յ, ծառաներ, կանչեցէք ինձ մօտ պա-
լատական բանաստեղծներին: — Հրաման արձակե-
լով՝ տարածեց փափուկ թախտի վրայ, մութքա-
ները գխի սակ Իրանի անաւոր աէրը, որ մի օրում
միայն հարիւրաւոր մարդիկ այն աշխարհն է
ուղարկում, և ազատ շնչեց երեկոյեան զով օդը:

Սոնարհ գլուխ տալով՝ ստրկական ժպիտը
դէմքներին՝ արքայի մօտ սողացին պալատական
բանաստեղծները:

— Նստեցէք. այսօր վերջացրի իմ նոր պօէ-
ման — «Լացող վարդենին»:

Հիացմունքի թեթև ալիք անցաւ ստրուկ
ամբոխի վրայով:

— Օ՛, բանաստեղծութեան ամենախոշոր գո-
հարն է, — շրջնջացին շողոքորթ բերանները:

Ահաւոր արքայից արքան դառնում է հա-
սարակ մահկանացու. նա գիտէ, որ շի լսելու
աննպատ մի խօսք, որ հիացմունքի թափով
կընդունեն նրա տողերը, այնուամենայնիւ յուզ-

ւում է նրա սիրտը, և, աղամայ ատելով ցեցերի այդ զազիր ամբոխը, սպասում է նրա էփանդնահատման:

Վերջացրեց շահը պօէմայի ընթերցումը: Օձի գալարումներով՝ ծափերի աղմուկով և միմեանց ընդհատելով՝ բղաւում են պալատական բանաստեղծները:

— Ալլահը վկայ, դու բարձր ես, արքա, անմահ Սայազից:

— Միթէ կանրելի է քեզ հետ համեմատել հռչակաւոր Հաֆիզին:

— Ո՛հ, ինչ սոյժ, ինչ թռիչք, Աստուած իմ, գոնէ մի անգամ այդպէս գրած լինէր քաղցրախօս Ֆիրդուսին:

— Գնացէք, ասաց շահը նրանց անտարբեր, գնացէք. Ալի աղա, տուր դրանց երկուական թուման սակի:

Խորը մտածմունքի մէջ ընկաւ շահը:

— Արդեօք բանաստեղծ եմ ես, Աստուծոյ ընտրեալ, թէ թշւառ յանգերզող, անտաղանդ զրիչ:

Եւ ինչ, եթէ նրանք բոլորը երեսիս խոնահւում են, յետեիցս, իրենց հարեմներում ինձ ծաղրո՞ւմ: Ինձ մօտ երգիս տողերը դրախտական վզնոցի մարգարիտ համարում, տանը գորտի էլոկոոց անւանո՞ւմ:

— Ո՞ւմ հարցնել, ո՞ւմ հետ խորհրդակցել, ո՞ւր գտնել մարդու և ոչ ստրկի:

Պէտք է կանչել ինձ մօտ մեծ կնիքի պա-

հապան Հաջի Աբու-Թորաբին, որի անունը յայտնի է ամբողջ աշխարհին, նրա ուղղամտութեան մասին խօսում են Իրանի սահմաններից շատ ու շատ հեռու, նրան ճանաչում են Քէրքէյի և Նէջէֆի սուրբ հայրերը—մուշտէլիդները, փառաքանում են նրան և թափառական կիսաքաղց դերվիշները, որ շրջում են Հիմալայեան կիրճերում:

—Է՛յ, ծառաներ, կանչեցէք Հաջի Աբու-Թորաբին, Իրանի կնիքի պահապանին:

—Ահա նա կարող է ինձ խորհուրդ տալ, իր անկեղծ խօսքն ասել.

Նա չի վախում իմ բարկութիւնից, որովհետև նրա մէջ դեռ չի մարել մաքրութեան և բանականութեան ջահը, որ վառել է նրա սրտում ծննդեան բոպէին երկնքի հրեշտակը:

Տիրեց նորից լռութիւն:

—Դ՞ո՞ւ ես կանչել ինձ, ուղղափառների հօր տէր,—ասաց կնիքի պահապանը՝ խոր գլուխ տալով շահին:

—Այո՛. իմ բարեկամ. բայց քեզ կանչել եմ ոչ իբրև հաւատարիմ ծառայի, ոչ որպէս պետական գործերի փորձառու խորհրդականի. ես քեզ կանչել եմ ինչպէս ազնիւ մարդու: Ձեմ ուզում լսել բարդ շքմօքութիւն, սպասում եմ ազատ, համարձակ խօսքի, ճշգրիտ գնահատման: Կըկարդամ քեզ իմ վերջին պօէման «Լացող վարդենու» մասին:

—Տիրեզերքի հրամայող, քո ծառայ Աբու-

Թորաբը բանաստեղծ չէ. նա հեզ իմաստասէր է—փիլիսոփայ. նա անկարող է ըմբռնել այն ամաստների ամբողջ գեղեցկութիւնը, որ ասուածատուր ոգևորութեան թելի վրայ այնքան քմահաճ շարել է տաղանդաւոր ձեռքը:

—Ո՛չ, ծեր հաջի. դու իմաստասէր ես. իսկ ամեն մի իմաստասէր բանաստեղծ է.

Ականջ դիր ինձ և անվախ ասա քո ճշմարիտ խօսքը:

—Աշխարհի տէր, դու գիտես հաջի Աբու-Թորաբին. ստութեան օձի խայթը դեռ չի պղծել նրա շրթունքները:

—Դէհ, ինչ կասես, իմ բարեկամ,—ասաց շահը հաջուն վերջացնելով պօէմայի ընթերցումը:

—Գեղեցիկ յանգեր, հնչեղ տողեր, իմ տէր:

—Իսկ պօէմայի ոգին. մի՞թէ դու չհասկացար նրա գլխաւոր միտքը: Մի՞թէ Սայադի երկերի մէջ կայ այդպիսի մի խոր գաղափար:

—Ներիր ինձ, տիեզերքի լուսատու. Սայադը Արևելքի առաջին բանաստեղծն է. նա ունի...

—Ուզում ես տեսլ Սայադը բարձր է ինձանից,—վեր թռաւ տեղից ցասկոտ շահը:

—Բարձր է, Իրանի հզօր կառավարիչ,—ոտքի ելաւ ծերունի իմաստասէրը:

—Ինչո՞ւ այստեղից, անի՞ծլածի ծնունդ,—ասաց շահը և նետեց հաջու յետևից դալմադանը (թանաքամանը):

—Տարէք դրան մլականոց, ծառաներ:

Խորապէս խոցոտուել էր Իրանի ամենամեծ բանաստեղծի ինքնասիրութիւնը...

— Չլուսած յանդգնութիւն,— հեիհե խփում էր գրգռւած սիրար.

— Ինչպիսի յանդգնութիւն— կրկնում էր բորբոքւած ուղեգր.

— Յանդգնութիւն— կրկնում էին պատերը շահի ամեն քայլի հետ:

—

Ամբողջ գիշերը շահը բարկութիւնից չկարողացաւ քնել: Որդի նման կոծում էր նրա սիրան այն միտքը, թէ ինչո՞ւ այնպէս վիրաւորեց իր հաւատարիմ Աբու-Թորաբին:

Հրաման արձակեց Իրանի տէրը հանել Աբու-Թորաբին մութ նկուղից, իր սակեզօծ հանգիսական կառքով, գլխաւոր ախոռապանի դեկավարութեամբ տանել տուն և յանձնել նրան իր արմատ մատանին:

Ապա գուրս եկաւ շահը պարտէզ. ճեմում էր ծառուղիով և յուզւած ինքն իրեն հարցնում.

— Մի՞թէ ես տաղանդ չեմ. մի՞թէ այս բոլորը լոկ ինքնախարէութիւն է: Չեմ հաւատում:

Գարձաւ շահը իր գրասենեակը, բաց արեց արկղիկներից մէկը և սկսեց փնտռել. վեր առաւ թղթերի մի կապոց, որ խնամքով փաթաթած էր, բաց արեց ու սկսեց կարդալ— իր նախկին բանաստեղծութիւններն էին: Երկար կարդում էր իր ծանօթ սիրելի առղերը:

Բանաստեղծը— բարձր է թագաւորից—

անցնում է նրա մտքից մի անորոշ կայծ. բանաստեղծութեան շնորհքը ի վերուստ է, թագաւորին մարդիկ են կարգում...

Բանաստեղծութեան ընթերցումը հանգրստացնում է շահի վրդովւած հոգին. նա տարւում է դրանով. աւելի ու աւելի համոզւում, որ ինքը բանաստեղծ է.

— Այո, ես բանաստեղծ եմ: Ձեմ հաւատում շողորթներին, բայց անսպաճման ես բանաստեղծ եմ:

Անցան շահի մռայլ մտքերը, խաղաղեց հոգին: Այդ օրը ոչ մի մահւան վճիռ չէր ստորագրել, ոչ ոքից գոյք չէր խլւել և ոչ ոք մութ նկուղ չէր ընկել:

— Էյ ծառաներ, կանչեցէք հաջի Աբու-թորաբին, պետական կնիքի պահապանին:

Իզուր երեկ ես վիրաւորեցի այդ ծերունուն: Նա ինձ հասկացաւ. նա բանաստեղծ չէ, նրա համար անմատչելի են բանաստեղծութեան բոլոր նրբութիւնները. խորհրդաւոր գաղափարի ելևէջերը:

— Շնորհակալ եմ քո մեծ ողորմութեան համար, տէր, — ասաց հաջին և բարձրացաւ մարմարինէ աստիճաններով վեր:

— Մոռացիր, իմ ճշմարիտ բարեկամ, այն վիրաւորանքը, որին դու արժանի չէիր, — անսովոր քնքուշութեամբ հնչում են այն մարդու խօսքերը, որի առաջ դողում է ամբողջ Արևելքը՝ սկսած Գանգէսից մինչև Նեղոս:

—Նստիր մօտս, իմ հաւատարիմ բարեկամ. ուզում եմ ապացուցանել, որ դու երեկ սխալ-ւեցիր: Սայազը բարձր չէ ինձանից:

—Այս բոպէիս կըկարդամ քեզ այն, ինչ պահել էի արկղումս. դա «Թիթեռնիկի և վարդի երգն է»:

Կնիքի ծեր պահապանը հանդարտ դրեց շահի ոտքերի մօտ իրեն նւիրած այմաստէ մատանին ու ասաց.

—Աշխարհի ամենամեծ լուսատու, թոյլ տուր ամենից առաջ, վերջին հրաժեշտը տալ կնոջս ու զաւակներին...

—Գնան, գնան տուն, յամառ ծերունի,—յուսահատ թափ տւեց ձեռքը նա, որի մի նշանով ծաղկեալ երկիրներն էին անապատ դառնում, — գնան...

Այդպէս է թագաւորի դառն վիճակը. նրանց մօտ կարող են ազատ ապրել միայն թշւառ շողորթները...

Տիեզերքի հրամայողը,ահաւոր շահը գլուխը ցած ձգեց. հասկացաւ, որ ինքը չէ փառապանծ Իրանի ամենամեծ բանաստեղծը:

Ա Ն Տ Ա Ռ Ի Դ Շ Խ Ո Ն

(Մալախեա-Միռովիչից)

Ապրում էր աշխարհում մի դժխոյ, որը բաժանեց մարդկանց իր բոլոր ունեցածը: Նա ոչոքի մերժել չէր կարողանում, և ամեն Աստծոյ օր, սկսած այն օրից, երբ նա որբացաւ ու ապրում էր հին ամբոցում իր դայեակի հետ՝ օր ու գիշեր խոնւում էին նրա շէմքի առաջ օգնութեան կարօտ մարդիկ:

Նա վաղուց ուրիշներին էր տւել իր պարտէզները, խաղողի այգիներն ու դաշտերը, իր մարգարտեհուռ շորերն ու բոլոր թանկագին քարերը, իր բոլոր ոսկէ ու արծաթէ փողերը, ինչքան էլ որ ունէր նա: Նրա պալատը դատարկւեց, որովհետև նա բաժանել էր և դրա բոլոր զարդարանքները:

— Հրէս, գալիս է մի ծեր մուրացկանուհի, ամբողջովին ցնցոտիներում — ասաց դժխոն — իսկ ես էլ սչ մի հատ դրամ, էլ ոչ մի շոր չունեմ, որ նրան տամ:

— Քո սպիտակամորթ սամսյրը կարելի է նրան տալ — ծաղրանքով ասաց պառաւ դայեակը, որը արցունքով ու վշտով էր տեսնում միշտ՝ թէ ինչպէս դժխոն բաժանում էր ուրիշներին հին ամբոցի բոլոր գանձերը: Տնւր, իսկապէս, այդ մուրացկանուհուն և ոսկէ թնգ ու մանեակդ, և այն արծաթէ օրօրոցը, որի մէջ

քեզ օրօրել եմ, և դուքս եկ ինքդ աշխարհ դաս
ու դատարկ:

— Իսկապէս որ, ես սամոյրը մոռացել էի—
ասաց դշխոն:— Տար, տուր ան, պառաւին: Օրօրոցը քեզ է պատկանում, որովհետև կար մի
ժամանակ, որ դու օրեր ու գիշերներ օրօրում
էիր այն: Իսկ թագն ու մանեակը, ես ոչ ոքի
տալ չեմ կարող, որովհետև դրանք իմ հօրս ու
մօրս ընծաներն են, որոնց խոստացել եմ ես՝
պահել մինչև իմ մահս, իբրև յիշատակ:

Այդ գիշեր դշխոն մտաւ խոհանոց քնած
աղախնի մօտ, հագաւ նրա շորերը ու տեղը թո-
ղեց իր թաւշէ ու խառ շորերը. վերցրեց մի
հին տոպրակ ու նրա մէջ դնելով թագն ու թան-
կագին արմաստէ մանեակը՝ ծպտուն հեռացաւ
ամրոցից:

Նա հաց էր խնդրում այն մարդկանց պա-
տուհանների տակ, որոնց ինքը խաղողի այգի-
ներ էր նւիրել: Ոչ ոք չէր ձանաչում ոտաքո-
բիկ, թաշկինակը աչքերին քաշած, աղախնի աղ-
քատիկ շորերում, ու մուրացիկի պայուսակով
դշխոյին. երբ նրան հաց չէին տալիս ու կո-
պիտ ասում էին.

— Գնա, հեռացիր.— նա ձեռք էր տալիս իր
պայուսակին, որի մէջ էին թագն ու մանեակը,
ու ժպտում:

Նա գիտէր որ, եթէ միայն ուզենար հանել
դրանք իր տոպրակից, այդ մարդիկ նրա առաջ
կրնկնէին ծնկաչոք ու ներումն կաղերսէին: Բայց

պէտք չէր այդ նրան, ու նա լուռ ժպտով անցնում էր միայն քաղաքների ու գիւղերի միջով:

Գնաց նա մի հեռաւոր ու խիտ անտառ, որտեղ ուզում էր ծառերի, թռչունների ու աստղերի հետ ապրել: Բայց ապրել այն մարդկանց մէջ, որոնց նա սովոր էր միշտ բաշխել, հիմա սխուր կըլինէր—էլ ոչինչ չունէր նրանց տալու:

Մի անգամ դշխոն նստեց իր ճամբին հանդիպած անտառում՝ հանգստանալու:

Նրա շուրջը լուռ էր ու դատարկ. մտածեց դշխոն, որ այդտեղ նրան ոչ ոք չի տեսնի ու վերցրեց նա գլխի թաշկինակը և նրա ոսկէ վարսերը փուկեցին մինչև գետին:

Յանկարծ ծառերի միջից երևաց մի սպիտակ նժոյգ ու նրա վրայ մի արքայազն, գեղեցիկ, ինչպէս բոլորած լուսին:

— Ի՞նչ ես անում այստեղ, իմ անտառում, սիւ ոսկեգանգուր գեղեցկունի—հարցրեց արքայազնը դշխոյին:

— Ես չգիտէի, թէ դու ես մեծացրել այս անտառի ծառերը,—ասաց դշխոն. ես կարծում էի, թէ սա, գետինը, արևն ու անձրևն են մեծացրել:

Արքայազնը շփոթեց:

— Ո՞վ էլ մեծացրած լինի, ոսկեգանգուր գեղեցկունի, ես շատ ուրախ եմ միայն, որ պատահեցի քեզ նրանց տակ—ասաց արքայազնը:

Պայուսակիրը երևում է, որ դու ողորմութիւն ես հաւաքում. ահա քեզ իմ թագից ա-

մենամեծ գոհարը, վերցրու սա, իբրև յիշատակ մեր հանդիպման:

— Չէ, ասաց Դշխոն — ես մարդկանցից միայն հաց ու ջուր եմ վերցնում: Եթէ կարող ես, քո ջրամանից ինձ մի կու՛մ ջուր տուր, ես վազուց եմ ծարաւ:

Դշխոն խմեց կշտացաւ ու հանեց իր մանեակից, արքայազնի թագի գոհարից երկու անգամ մեծ մի գոհար և ասաց.

— Ա՛ռ, սա՛ շնորհակալութեանս փոխարէն, որ ինձ կշտացրիր:

Արքայազնը դարմացաւ, նա չուզեց գոհարը վերցնել.

— Ես քո գոհարը կվերցնեմ միայն այն ժամանակ — ասաց նա — եթէ դու վերցնես փոխարէնը իմ թագը և դառնաս իմ կիներ, ու դըշխոն իմ երկրի:

— Ես այսպէս էլ դշխոյ եմ — պատասխանեց գեղեցկուհին — ես էլ ունեմ իմ ոսկէ թագը, բայց ես այն իմ պայուսակումս եմ կրում:

Ինչքան էլ խնդրեց նրան արքայազնը, որ իր հետ գնայ իւր թագաւորութիւնը՝ նա չհամաձայնեց.

— Այնտեղ հօ երկա՛ր չեմ թագաւորելու — ասաց դշխոն: Քո երկրումն էլ, երևի թշւառները շատ են: Եթէ դո՛ւ չթողնես, որ ես նրանց բաժանեմ իմ բոլոր թանկու՛թիւնները, ինչպէս սովորել եմ անել իմ երկրում՝ ես կատեմ իմ ոսկեայ գարգարանքներս ու թանգարժէք հանդերձներս, ծանր

ու խեղդիչ կղանայ ինձ համար քո պալատը: Իսկ եթէ թողնես՝ ես բոլորը կըբաժանեմ և դարձեալ այս պայուսակով կըգամ այս անտառը: Աւելի լաւ է դու ինքդ, իբրև յիշատակ իմ մասին, բաժանիր ինչ որ կարող ես, իսկ ինձ՝ թող այստեղ:

Բաժանւեց նրանից արքայազներ, ու մտած-կոտ գնաց իր ճամբով: Իսկ դշուռն մտաւ բոլորովին անտառի խորքը, իր համար մի կացարան շինեց այնտիղ կանաչ ճիւղերից ու սկսեց ապրել նրանում: Նա մի անկիւնում դրաւ պայուսակը, կախեց նրա վերևը ոսկի թաղը ու իր համար անկողին շինեց կանաչ խոտից: Առաւօտները նա մորի էր քաղում, իսկ կէսօրին մեղր էր բերում նրա համար արջը վայրի փեթակներից: Նրա բնակարանի վերևը բուն հիւսեց սոխակը, սունկերը աճեցին բարձրացան հէնց նրա տան առաջը, որ շուտ նրա աչքովն ընկնեն:

Անտառը սիրեց նրան, ու նա էլ սիրեց անտառին:

Մի անգամ, ամառայ մի շոք օր, տերևները շշուկի տակ, իր բնակարանում նստած՝ ննջեց նա: Այդ ժամանակ անցնում էր մի վհուկ. նա տեսաւ քնած դշխոյին ու նրա կրծքին՝ ծանր գոհարէ մանեակը:

— Խեղճ գեղեցկուհի—ասաց նա ինքն իրեն—նա նման է ծաղկի, զարդարւած քարեղէններով.

Մի՞թէ աւելի լաւ չի լինի, որ այս թան-

կազին քարերը ցօլ դառնան: Ա՛յն էլ գեղեցիկ
կլինի ու բոլորովին թեթև և, բացի դրանից, նա
ինքն էլ աւելի կըզովանայ:

Ու նա դիպաւ կախարդական գաւազանով
մանեակին, բայց անսպասելի կերպով գաւա-
զանը սահեց ու կօլաւ դշխոյի պարանոցին ու
դշխոն իր մանեակի հետ միասին դարձաւ
ցօղի մի գոհարէ կաթիլ. նա շողաց երեք ան-
գամ, կապոյտ, մանիշակագոյն ու կարմիր բո-
ցով և յագեցրեց բնակարանի մուտքի մօտի այն
ծաղկին, որը պապակոււմ էր ծարաւից, ու դըշ-
խոյի հէքիաթը վերջացաւ:

Դշխոյի կացարանի վրայ թեքւած կեչի-
ները այնպէս վշտացան նրա համար, որ անտա-
ռի կախարդը խղճաց նրանց և որպէսզի սփոփի,
նա իբրև յիշատակ, նրանց նւիրեց դշխոյի
ոսկէ թագը, և նրանք էլ ոսկեգօծեցին նրանով
իրենց տերէները:

Երբ երեխաները անտառ եկան՝ ասացին.

Ոսկէ աշունը եկաւ:

ՀՐԱՑ, ԹԺ, Ա. ԲՈՒՎՈՒՂՆԱՆԻ

Հայ սպազուրքեան 400 եւ աստեղի գիւտի 1500-ամեայ
յօրեկեանի յիշատակին

- 1) Կորած Սարը և
 Ոսկէ կուռքի դանձը 20 կ.
- 2) Փոքրիկ պատմւածքներ 20 կ.
- 3) Գօրիլլա և ուրիշ պատմւածքներ: 20 կ.

Մամուլի ակի է

- 4) Երեք պատմւածք:

